

Nemocný muž ve střední Evropě

Zglajchšaltovaná země.

O tom, jak velmi vážná je dosud otázka rakouská, lze se jasně přesvědčiti hned po překročení hranic: přes všechna nároží a návěští visí plakát s fotografiemi těch, kdož v politickém zápase o rakouskou nezávislost byli hitlerovskými fanatiky zavražděni. Je jich několik set. Uprostřed kancléř Dollfuss a po obou stranách v rovných řadách mladí i starší, v uniformách, v rozhalených košilích, v zelených tyrolských kabátech i v upiaté parádě rakouských venkovanů. Pod tím je ještě hustý seznam těch, jichž fotografie se nepodařilo získat a spodní rámec plakátu tvoří černá stuha s nápisem: Nie vergessen! Obrázky a jména sociálních demokratů, kteří padli v únorových bojích, tu ovšem chybí, ačkoliv čím dále tím zřetelněji se projevuje, že právě s nimi definitivně padla rakouská nezávislost, jejíž obhájců těmito plakáty prý má býti vzpomenuť. Počítáme-li (velmi strážlivě), že jich padlo asi dvakrát tolik jako těch vyfotografovaných a sepsaných stoupenců Dollfussových a Starhembergových a odhadujeme-li, že asi stejný počet hitlerovců také zaplatil rakouský vnitropolitický zápas životem, vidíme, jak v této zemi padlo za rok a půl více než tisíc mužů, aniž by se dospělo k uklidnění či dokonce k nějakému politickému rozřešení.

Vlastenecká fronta, která tu vládne a sdružuje křesťanské sociály, členy vlastenecké ochrany a legitimisty v trojjedinou jednotu, usměrnila za vydatné pomoci vojska, policie a dobrovolnických sborů tak důkladně rakouské obyvatelstvo, že na příklad ve vídeňském Floridsdorfu, kde ještě před krátkou dobou neměli Dollfuss a Starhemberg dohromady ani osm procent hlasů, nespátříte jiných politických projevů nežli ty, které vydala Vlastenecká fronta. Tento policejně chráněný mythos o dosažené rakouské národní jednotnosti jest však příliš náhlý a násilný, aby mu kdokoli ze samotných Rakušanů upřímně věřil. A je-li tedy v duši prostého rakouského občana stále jen nejistota a nepřijemný zmatek, nelze se divit. Nedávno na příklad byl vydán sugestivní obraz Dollfussův a pod ním nápis: „Tomuto kancléři jsme přisahalí a jeho odkaz věrně vykonáme.“ Podepsán — Starhemberg. Dobrá: ale proč vydal tentýž Starhemberg k svým domobrancům zároveň velmi ostré provolání, aby nedbali toho, že Dollfuss založil bojovné sbory východní marky a rozhodně do nich nevstupovali? Proč potřebuje Vlastenecká fronta dvojí různou dobrovolnickou organizaci? Proč Schuschnigg, když neustále zdůrazňuje naprostou jednotu se Starhembergem, nespolehne se také na jeho dobrovolníky, ale zřizuje stále nové a nové sbory svých bojových svazů? Tomu všemu lze časem porozuměti: Jednoho dne objeví se na nárožích velké obrazy mladého ctižádostivého šlechtice Starhemberga v heroickém postoji a pod nimi provolání: „Starhemberg — vůdce národa!“ Hned druhý den jsou nároží pokryta idea-

lisovaným obrazem skromného měšťana s docela občanským cvikem: „Schuschnigg — vůdce národa!“ končí manifest napsaný pod ním. A třetího dne za úsvitu jsou všechny ty plakáty pomalovány energickými hakenkreuzy, jež policie usilovně dokresluje v křížový znak Vlastenecké fronty, který je prozřívavě tak sestaven, že se od hákového kříže liší jen dvěma prostými čarami. Tahle policejní krasopisná cvičení ovšem nezabrání, aby si lid neuvědomil, že je tu ještě jeden Vůdce, který se nabízí tomuto národu a jenž takto velmi zřetelně připomíná, že se dosud nevzdal soutěže.

Zato nejen po socialistech, ale ani po liberalistických republikánských stranách rakouských (z nichž největší byl Landbund) není už ani stopy. Diktátorští bojovníci se svorně postarali o jejich umlčení. Ovšem provolává-li nyní Vlastenecká fronta v rozhlase a novinách ve svých manifestech k občanstvu, že je již jen třeba obnovení vzájemné důvěry a politického smíření, vystihuje tím sice přesně, co současnému Rakousku chybí, ale právě tato Vlastenecká fronta svou protidemokratickou politikou způsobila, že toto její přání jest nyní ještě nesplnitelnějším než kdy před tím: neboť nyní zůstaly v rakouské politice na bojišti už jen takové složky, z nichž každá uznává výhradně svou pravdu.

O politické a hmotné bídě.

Že mezi oběma vedoucími stranami Vlastenecké fronty není možná účinná spolupráce, vidíme, uvědomíme-li si jen, že se obě obracejí o přízeň k téměř občanským vrstvám, obě hlásají při tom nesmiřitelnou totalitu a jedinou společnou základnu pro jejich spolupráci tvoří strach z Adolfa Hitlera. Strana křesťansko-sociální je už od dob Luegrových typickou stranou katolických sedláků a měšťanů. Ale také Starhembergova vlastenecká ochrana se opírá především o střední stav, o nižší byrokracii, o válečné vysloužilce, prostě o všechno drobné měšťáctvo s vyvinutým smyslem pro tradici, vojáctví a fašismus. Lze si snadno představit, jak obě tyto strany hned při prvním styku s občanstvem — totiž při agitaci — se při každé příležitosti ostře střetnou, místo aby se upevňovaly v pozitivní spolupráci. Skoro bez zastoupení jsou ve Vlastenecké frontě jen vrstvy dělnické, které byly dříve organizovány z větší části ve stranách socialistických a z menší části ve straně Hitlerově, a také vrstvy proletářů venkovských, jež sdružoval demokratický Landbund. Projíždíte-li však Rakouskem, máte dojem, že o nikoho není postaráno lépe, než právě o tyto vrstvy. Na každém kroku vítá vás červeně orámovaná cedule: Arbeitsbeschaffung der Bundesregierung. Je připevněna na ministerském předsednictvu na Míčovém náměstí, na Hradním divadle, na všech veřejných budovách, na staveništích budov, na kamenných lomech, na přestavbách silnic — prostě skoro všude, kde se pracuje. Podivujete se množství těch pracovních míst a začínáte věřit, že

rakouské vládě se podařilo najít účinný prostředek proti bídě a nezaměstnanosti. Ale není tomu tak. Rakouská vláda pouze soustředila ve svých rukou rozsáhlou akci pracovních táborů, v nichž nezaměstnaní pracují za byt, stravu a zcela minimální odměnu. Studenti a jiní mladí lidé mohou se dobrovolně přihlásit přes prázdniny k práci zdarma do těch táborů, jež konají práce veřejné nebo obecně prospěšné. Vlastenecká fronta si slibovala od této akce značné zvýšení podnikatelského ruchu, neboť podnikatel má zde možnost dát si zhotovit svou práci za daleko výhodnějších podmínek a daleko laciněji, než kdyby ji zadal soukromému zaměstnavateli. Ale ponevadž takových pracovních táborů je nyní už v Rakousku několik set, je výsledek velmi skličující: Soukromí podnikatelé v některých oborech jsou už téměř bez zakázek, zavírají své podniky a neplatí daní, ačkoliv se v celé zemi usilovně pracuje, dělníci v těchto oborech už skoro nemohou najít práci za normální mzdu a jsou odkázáni čím dále tím více na podpory a pracovní tábory, jichž odměna sice dostačí pro ně samotné, ale nikoliv pro jejich rodiny, a konečně nebylo dosaženo ani toho, aby bylo uvedeno do oběhu více peněz, neboť rakouští soukromí kapitalisté se nedali pohnout k zvýšenému podnikání ani výhodnými podmínkami pracovních táborů. To má dvojí politický důvod: Jednak velká část z nich byla do nedávna organizována ve straně Hitlerově resp. ve straně velkoněmecké a tudíž s nynějším režimem nesouhlasí, jednak (a to je hlavní příčina) nepodařilo se Vlastenecké frontě vzbudit u nich patřičnou důvěru ve stabilitu poměrů, jež jest předpokladem jakékoliv podnikatelské kalkulace. Tento poslední důvod je ovšem pochopitelný, uváží-li se, že Rakousko od toho dne, kdy se vzdalo spolupráce s demokratickými vrstvami, přestalo být samo pánem svého osudu, neboť nejen jeho samostatnost, ale i jeho vnitřní politická konstelace stala se naprosto závislou na nestálém finančním i politickém protektorátu velmocí. Vlastenecká fronta, přes to, že vládne už déle než rok, nebyla tudíž dosud s to předložit občanstvu vlastní hospodářský program a výsledek její celoroční práce jest jen velmi asociální reforma sociálního pojištění a odstranění habsburských zákonů. Z toho ovšem ani jedno ani druhé ke konsolidaci rakouských poměrů nepřispělo.

O nadějích habsburských legitimistů.

Z bezradnosti Vlastenecké fronty, jež se chtěla vykákat před ukončením politického roku aspoň nějakým výsledkem, jakož i ze vzájemné úzkostlivé žárlivosti dvou jejích vedoucích složek těžila jediné složka třetí (nejslabší z nich), totiž legitimismus, jemuž se docela bez zásluh a bez vlastního přičinění dostalo zrušením habsburských zákonů první legální podpory od konce světové války. To vyvolalo ovšem mezinárodní rozruch, neboť se to sběhlo zcela nečekaně. Zvenčí to vypadalo skoro, jako kdyby se Vlastenecká fronta chtěla praktickým pokusem přesvědčit o tom, co by tomu řekly velmoci, kdyby se Rakousko začalo zas trochu samostatněji pohybovat. Uvnitř je však jasné vidět, že vlastně k ničemu neočekávanému nedošlo a celá věc že jest zcela přirozeným důsledkem rakouského vnitropolitického vývoje za poslední rok. Zatím co vídeňské listy, čtené v cizině, píší o habsburské otázce celkem zdrženlivě, uveřejňují velmi

rozšířené provinciální časopisy, jichž vychází v Rakousku velmi mnoho, podivné články. Přeložíme na příklad část typického úvodníku, který vyšel před nedávnem v innsbruckém listě „Tiroler Anzeiger“ a který nepsal nějaký málo významný venkovský žurnalista, nýbrž tyrolský poslanec Dr. Aemilian Schoepfer:

„Konečně jsme smazali se svého štítu ošklivou skvrnu a odstranili jsme zákony, jež byly nejen výrazem příkré nespravedlnosti, ale též nejčernějšího nevděku. Z nich se mohlo zdáti, že nikdo tak neublížil naší vlasti jako vznešená habsburská dynastie, zatím co nikdo na světě nepřinesl svému národu tolik štěstí a požehnání, jako nám tento panovnický rod. Bez něho byla by dnes celá střední Evropa tureckou provincií a v německých zemích by katolicismus byl navždy ustoupil protestantismu.

Ale nejde jen o to, aby Habsburkům byl vrácen jejich majetek. Tím, že mocností odvolily nám vydání těchto zákonů, daly jasné najevo, že souhlasí s návratem Habsburků na rakouský trůn. Jakmile Otto Habsburk vstoupí na rakouskou půdu, bude konec se „slavnou“ rakouskou republikou. A Malá dohoda? Nedbáme sice jejich hrozeb, ale chápeme dobře její obavy a nedíváme se jim, neboť Habsburci zajistě neustanou, dokud neobnoví v plné síle starou monarchii se všemi jejími národy a státy. A kde potom bude „vítězné“ Československo, o Rumunsku a Jugoslávii ani nemluvě?“

Takových článků, přednášek, letáků atp. vychází v Rakousku celá spousta. Za poslední rok byl Otto Habsburg jmenován čestným občanem v 766 obcích a čestným předsedou ve 188 spolkách. V každém rakouském městečku je dosud socha nejméně jednoho habsburského mocnáře, řada významných a slavných míst nese dosud název císařů Františka Josefa a Karla, z mnohých poloveřejných budov na rakouském venkově nezmizel ještě ani po 17 letech habsburský znak ani označení „císařsko-královský“. Nynější rakouské poměry ostatně znamenitě vystihl nedávný rakouský místokancléř a zástupce Dollfussův Frant. Winkler v knize „Diktatur in Österreich“, v níž dokazuje, že nynější rakouští vládcové na své cestě ke konservatismu a k reakci už vlastně se dostali zpět k starým habsburským poměrům a že pouze pojem „Gottesgnadentum“ nahradili modernějším — „autoritäre Volksführung“.

Když se hlasovalo v roce 1921 o oněch habsburských zákonech, které nynější vláda nedávno zrušila, zdrželi se hlasování všichni nacionální poslanci a s nimi i část poslanců křesťansko-sociálních. Tyto odštěpence tehdy vedl — nynější kancléř dr. Schuschnigg. A když po odhlasování těch zákonů byla tehdy zahájena mezi občanstvem akce na sbírání podpisů na znamení protestu, byl opět tehdejší poslanec dr. Schuschnigg mezi iniciátory. Není ovšem pochyby, že rakouská republika byla vytvořena z vůle naprosté většiny národa, ale právě tato většina jest nyní odsouzena k hlubokému mlčení a skoro všechny složky té menšiny, která dnes vládne, nebyly proti habsburské monarchii ani v letech popřevratových, kdy krivdy a slabosti poražené dynastie byly ještě v docela živé paměti.

Aby obraz byl úplný, nutno si uvědomiti, že dnes vůbec není v Rakousku politického směru, který by s dnešním statem quo souhlasil. Obě vládní strany směřují k cílům tak protichůdným, že jich nelze došláhnouti jinak, než tím, že jedna se zbaví druhé. A ti, kdož nejsou příslušníky těchto dvou stran, jsou ovšem ještě daleko nespokojenější, neboť jasné vidí, že budou tak dlouho zbaveni veškerého vlivu a všech veřejných

práv, dokud si je proti vlastnej vláde nevybojujú. Nĕkterí pokládajú v tomto štáte nespokojenců myšlenku habsburskou za jediné východisko, ale medzi tichými podporovateľmi legitizmu sú zde tiež četní političtí hráči, ktorí síce netouží po víťazstve Habsburků, ale chystajú sa využiť krízy, ktorá by vzrústem legitizmu nastala, k svým vlastným účelům: jen tak si lze vysvětlit, že v celé řadě rakouských obcí hlasovali pro habsburské čestné občanství i známí přívrženci hitlerismu!

Přes všechny tyto okolnosti není naprosto důvodu k tomu, aby možnosti rakouského legitizmu byly přeceňovány. Nehledě k situaci mezinárodní, jež je habsburské restauraci stále stejně nepříznivá, nevytvořil legitizmus ani ve vnitřní rakouské politice ještě docela nic, co by bylo lze nazvat hnutím. Jeho organizace, Rakouský říšský svaz, sdružuje síce ve svých řadách všechny ty, kdož nemohou zapomenout zašlé slávy starého Rakouska (od šlechticů až po jejich komorníky), ale počet tohoto kádru nejvěrnějších dosahuje sotva několika set. A mezi ostatním obyvatelstvem lze síce připomínkami na zašlou slávu získat hlasy pro čestné členství či občanství některého Habsburka, kdyby však došlo k vážnému politickému hlasování, musil by nejdříve legitizmus místo ošumělých reminiscencí vystoupit s programem, nevyhýbajícím se současným aktuálním otázkám. K tomu dosud při žádné příležitosti nedošlo a na schůzích Rakouského říšského svazu, který jako člen Vlastenecké fronty se může volně scházet a volně agitovat, je jasně vidět, že je to (přes tuto všestrannou volnost) pořád ještě organizace pensistů, vysloužilců a veteránů, která se dosud ani nepokusila o získání půdy mezi mládeží a mezi širokými masami. Mládež a široké lidové vrstvy ovšem nelze získat hromadnými návštěvami pohřbů a pomníků, svcením praporů, pořádáním pamětních mší nebo dobročinných večírků. Ale jinak se rakouští legitimisté zatím neuplatňují a i Schuschniggovy nedávné habsburské zákony byly uskutečněny zcela bez jejich přičinění. Z toho, jak k nim došlo, lze si udělat jasný obraz právě o tom, že ne otázka habsburská, ale docela jiné, vážnější nebezpečí ohrožuje rakouskou cestu ke konsolidaci.

Jak se dostali novorakouští fašisté do ofensivy.

Rakouská křesťansko-sociální strana nevytvořila si po roce 1918 nový program, třebaže zřízením republiky pozbyl celý její starorakouský program smyslu. Její republikánský cíl dal se prostě vyjádřit jedinou větou: zásadní boj proti socialismu. To stačilo až do roku 1927, kdy socialisté, ač tehdy měli 42 procenta všech hlasů, odešli právě proto z vlády, aby své odpůrce usvědčili z nepřipravenosti a nezpůsobilosti k vedení republikánského Rakouska. Tímto postupem socialistů utrpěla tehdy porážku právě ona frakce křesťansko-sociální strany, jež hlásala demokratickou spolupráci a k vládě se dostala skupina radikálů, jež si vytýčila jako směrnicí proste heslo: Zpět k starým časům a ke katolickému státu! Brzy se projeвило, že toto heslo je hlavně pro venkov přitažlivější než rakouští demokraté předpokládali. Také radikální skupina křesťanských sociálů projevila větší odolnost, než se čekalo a dala se tedy do provádění svého

programu. Začlo to opětným zavedením starých uniforem a odznaků a skončilo se zpětnou reformou veřejné správy. Na návrat až k otázce habsburské zatím nikdo nemyslel. Tu však se mimo nadání objevil rival ve vzrůstající straně Starhembergově, jehož vlastenecká ochrana proti Dollfusovu heslu „Zpět k starému katolickému státu!“ postavila nové heslo: „Vytvořme nový nacionální stát!“ Tím byla křesťansko-sociální strana, která si stále ještě nevytvořila aktivní novorakouský program, zahánána na velmi úzké pole a čím více sílila strana Starhembergova — s níž se konečně musili křesťanští sociálové o veškerou moc rozdělit — tím obtížněji zjednávaly se kancléři Dollfusovi a po něm Schuschniggovi úspěchy, které by nebyly zároveň (či dokonce především) úspěchy jejich rivalů. A tak tedy byli křesťanští sociálové na své „cestě zpátky“ zatlačeni až k otázkám habsburským, které síce jejich pravému křídlu naprosto nejsou proti mysli, o nichž však sami dobře vědí, že ani neznamenají krok k pozitivnímu programu na rozřešení dnešní rakouské krízy, ani nenáleží k věcem, jež by široké vrstvy přijímaly s radostí a s nadějí.

Daleko lépe se zatím vede Starhembergovi, pro něhož nemohlo být vydatnějšího posílení nežli jest co nejužší spojení s Itálií. Třebaže ještě do nedávna zdůrazňoval velkoněmecký program (sám pochází z říšského Annabergu), změnil za krátký čas svůj program tak důkladně, že jest dnes nerozeznatelný od italského fašismu. Stálé rubriky v jeho ústředním orgánu Der Heimatschützer mají tyto nadpisy: Mit dem Fascismus durch die Welt, Der universale Fascismus wird den Frieden sichern, Es lebe der Fascismus! atd. Je tu též rubrika nazvaná „Stimmungsmache für die Demokratie“, v níž se ostře pranyřují všichni ti, kdož se kdekoliv v rakouském tisku opovží zmínit se ještě o rakouské demokracii. Čteme tu ve Starhembergově úvodníku mimo jiné:

„Nikdo se nesmí opovážit zlostout památku hrdinného Dollfusse tvrzením, že měl k demokracii kladný poměr. Nikdo neviděl lépe než on příšerné rány, které demokracie zasadila našemu mladému státu. My budeme mít vždy dobře na paměti, že mír nelze oprít o smlouvy a protokoly, ale o solidnější půdu!“

Tento nový „Führer“ má po celém Rakousku rozseté agitační kanceláře, dobře zorganizované dobrovolníky, svůj zelený znak i zvučný pozdrav Heil Starhemberg! Pro těžkopádné křesťansko-sociální měšťany a sedláky je zápas s tímto bojovným hnutím velmi nesnadný a jejich nedotknutelnou oporou jsou už jen katolické kostely s rozsáhlými nástěnnými novinami, v nichž bez kontroly mohou zbožnému voličstvu říci své vzkazy. Všude jinde projevuje se v akcích Vlastenecké fronty především fašismus Starhembergův.

Stačí jen stručný pohled do výkladních skříní rakouských předních knihkupectví. Nespatříte v nich ani jediné z těch knih, které byly zakázány v Německu, třebaže skoro žádná z nich nebyla také v Rakousku výslovně zapovězena. Máte dojem, jako by tu nyní spisovali jen kněží a šlechtici. Témata: František Josef jako státník, Škola Ignáce z Loyoly, Metternich, Vzpomínky a zážitky starého rakouského

důstojníka, Život Tomáše Aquinského, Otto Habsburg — evropský problém atd. Kolem je rozestavěna řada románů z konce minulého století. Lze si snadno představit, jak v tomto státě vypadají školské osnovy.

Závěr o politických perspektivách.

Obraz rakouské politiky je tedy velmi truchlivý: na jedné straně bojovný novorakouský fašismus, je- muž zbývající pokrokovější živly v křesťansko-sociální straně musily ustoupit, nechtěly-li, aby jejich strana byla vytlačena z Vlastenecké fronty — a na druhé straně neumdlévající podzemní propaganda hitle- rismu. Legitimusmus, ač se jeho rozvoji z vládní strany nekladou překážky, je zatím odkázán jediné na posice, které se mu u vládních stran postěstí vy- prosit. Hospodářský stav rakouský je při tom stále bez perspektiv a chystaná podunajská konference je postavena za současného rozháraného stavu ra- kouské vnitřní politiky před neřešitelný úkol, neboť sami Rakušané nemají vůle udržet dnešní status quo, v jehož konsolidovatelnost nevěří. „Co s tímhle snědeným krámem?“ obracejí se k světu. A odpoví- dají: buď anšlus nebo fašismus nebo habsburská restaurace.

Když jsme projížděli letos Švýcarskem, opětovně jsme si uvědomovali, že tato země jest co do úrod- nosti ještě mnohem chudší než Rakousko a co do přírodních krás jen o málo krásnější — a přece si dovedla zabezpečit velmi slušné živobytí mezi evrop- skými státy. Po celé hodiny projížděli jsme švýcar- skými kraji ve výších, na nichž u nás ještě dávno je zorán a obdělán každý kousek půdy, ale tu jsme spatřili pouze široké lučiny: hle, lidé dali před průměrně výnosným zemědělstvím přednost chovu do- bytká, sýrařství, drobnému cizineckému průmyslu a speciálním řemeslům (jako je hodinářství, hračkár- ství a pod.). Viděli jsme však také, že přes zavřené říšskoněmecké hranice bylo laciné Rakousko letos daleko lépe navštíveno než drahé Švýcarsko. A tu tedy naprosto nemůžeme sdílet skličující katastro- fální teorii o rakouském snědeném krámu. Ovšem předpokladem toho, že Švýcarsko se stalo tak vy- hledávaným střediskem světové turistiky, že se mohlo skoro plně zařídit jen pro ni, byla neochvějná poli- tická konsolidovanost, jež přetrvala války i krise. Tohoto předpokladu Rakousko nemůže dosíci ani an- šlusem ani fašismem a naprosto ne habsburskou re- staurací, ale jediné návratem k systému, v němž všichni příslušníci budou spolupracovati a ne jako za nynějšího stavu, vzájemně si podřívati půdu. Rakouský režim však místo toho, aby účelně využil všech přírodních bohatství a vybudoval druhý alpský stát, nečinně vyčkává, až nové vnitřní převraty či vnější zásahy ještě více zkomplikují rakouské poměry a opět na dlouhou dobu odvrátí od země cizinecký ruch. Jen kdyby se podařilo vrátiti rakouským lidem politické a hospodářské perspektivy, mohlo by se hleděti chystané dunajské konferenci s nadějami vstříc. Nelze však míti za to, že by velmocí schválily a podepřely kterýkoliv ze tří rakouských receptů, neboť nezpůsobnost všech tří pro hospodářské obro- zení Rakouska a zlepšení poměrů ve střední Evropě jest zřejmá na prvý pohled.

O. Weisl.

poznámky

Solnohradský festival a naše péče o cizinecký ruch

Zprávy o úspěších cizineckého ruchu v Rakousku, Belgii a jinde a na druhé straně ostuda s odřeknutým hudebním festivalem u nás nutí nás přemýšlet znovu kriticky o tom, proč se u nás cizineckému ruchu nedaří. Není nic platno svá- dět to na konkurenci, která má snad k dispozici větší finanční prostředky na propagaci. Byla by to spíše výmluva nežli do- znání naší méněcennosti na tomto poli. Snad neuškodí, uvedu-li namátkou několik zkušeností, získaných za řadu let a z osob- ního styku s cizinci různých národností i společenských tříd. Doufám, že čtenáři „Prítomnosti“, kterým věc leží na srdci, přispějí ke debatě o věci, protože každý z nás může ve svém okruhu přispět k nápravě chyb a nedostatků.

Vady a obtíže rozvoje cizineckého ruchu u nás vidím jednak v nedostatečné organizaci, jednak v určité provinciálnosti ši- rokých vrstev, které s cizinci přicházejí do styku. U nás se o cizinecký ruch stará celá řada ministerstev, různých ústřed- ních i místních organizací a institucí veřejných i soukromých. Ale není tu jednotného dlouhodobého plánu, který by provedl účelnou dělbu práce, zamezil duplikaci, zajistil hospodářské využití hmotných prostředků, celkem velmi skromných, které jsou k dispozici. Takovéto soustředění nelze ovšem provést vrchnostenským zásahem shora, který budí, ať právem či ne, obavy z byrokratisace. Nutno, aby státní orgány se přičinily o harmonisaci všech složek cizineckého ruchu tak, aby se ne- brzdila iniciativa, ale aby se docílilo spolupráce a programo- vosti.

Zmínil jsem se na začátku o Belgii a Rakousku. Na světové výstavě v Bruselu byl v hlavním paláci stánek mezinárodní turistiky. Byli tam zástupci cizineckých svazů z Itálie, Švýcar, Švédska, Maďarska, Rakouska, Jugoslaviie atd., ale o ČSR ani zmínka, ani leták, jen pod jedním pultem jsem náhodou objevil plakát Karlova mostu, po němž se proměnují Vltčňovští šuhají ve stylu kalendářových barvotisků. Zato Maďari vás zasypali roztomilými publikacemi, vychvalujícími šikovně krásy Uher — ač tyto by sotva mohly soupeřiti se vším, co může cizinci poskytnout ČSR. Když jsem se loni ptal na in- formace o ČSR v hlavní turistické kanceláři ve Stockholmu, našli mi po dlouhém hledání čtyřstránkový leták „Besuchet Prag“ a na další dotaz mi sdělili, že v celé Praze možno dopo- ručiti jediný hotel (který, nepovím, ale bydlet bych v něm nechtěl). Podobně v Kodani na hlavním nádraží v oficielní kanceláři cestovní měli stohy překrásných knížek o Německu, Rusku, Rakousku, ale o ČSR pranic, zato za výkladní skříní český plakát „Navštivte Dánsko“.

Jak to vypadá, když cizinec i přes tuto naprosto nedosta- tečnou propagandu skutečně k nám přijede? Vystoupí, dejme tomu, na Wilsonově nádraží. Nezná slova česky a nelze to od něho žádat, vždyť čeština není světová řeč. Ostatně, i kdyby byl tak pilný a naučil se pár slov česky, jen by přišel do kon- fliktu s předpisy. Věděl by, co je „výchoď“ a jistě by chtěl do dveří, kde stojí „Žádný výchoď“. A což teprv, když je konfrontován s nápisem „Cestující připravte si jizdenky“ a pod. Zaražen nad touto 100% českostí, kterou sotva ocení jako projev vlastenectví, dostane se konečně ven a hledá taxi. Vsedne ovšem do prvního, které čeká u vchodu. Bývá to sice starý typ, ale jede to. Ovšem za 4 Kč. Buď si řekne, že jsou taxiky v Praze příliš drahé a podruhé žádným nejede, nebo si všimne, že 99% vozů má sazbu 2 Kč a pak si logicky řekne, že je nesolidní dovolovat, aby těch pár 4korunových bylo na- straženo na nezkoušené cizince — a má pravdu. Přijede-li však na Masarykovo nádraží, má na vybranou mezi předpotopni drožkou a přenášením kufru přes ulici, kde stojí taxiky. Pra- žan ví, že ty drožky jsou tam na vyměnění, z útlocitu — ale k malé radosti metařů. Ale cizinec? Podívá se, zrovna jako když na hlavních třídách najde krámky s pouťovým zbožím, křiklavé vyvolavače a plno žebráků. Řekne si patrně: tahle Praha ještě dávno není velkoměsto, a nebyl-li náhodou v Ma- sarykových domech v Krči, pomyslí si také něco o stavu pražské sociální a chudinské péče. Hotely? Udělal se veliký pokrok, ale co je to platno, když mi tento týden dáma z nej- lepší bruselské společnosti, která bydlela v jednom z nejdraž- ších pražských hotelů, rozhořčeně ukazovala ruku, poštípanou od hmyzu.

Ale dejme tomu, že cizinec šťastně přijel a dobře bydlí. Chtěl by něco vidět. Čedok má výborné průvodce pro své autokary, informované a vtipné. Jede tedy po Praze za 35 Kč a pak je hotov. Těch, kteří se dozví o Moderní galerii, o obrazárně, Městské knihovně atd., jest poměrně malé procento. A když tam přijdou, nenajdou průvodce ve francouzské neb anglické řeči, ani dost reprodukcí. Kolik cizinců shánělo na př. marně reprodukcí Štursova raněného!

V Praze zůstane cizinec 2—3 dny — myslí, že všechno viděl, protože mu obyčejně ani Pražáci nedovedou víc nic poradit. A večer v létě? O české hudbě ani potuchy, divadlo zavřeno, nejvýš možno jít na operetu nebo do kina.

Nelze nesrovnávat se upřímnou závistí zrovna na př. s letošním Salzburkem. Hotely do posledního místa 14 dní předem obsazeny. Restaurace nahřty. Na slavnostní hry v improvizovaném divadle s umělci, sezvanymi odjinud a z ciziny, vyprodáno dávno předem, ač sedadla stála až 61 šil. (270 Kč) kus! A což ty krámy nabitě kupujícími. Kde kdo si kupuje praktické „dirndl“ za pár šilingů, rezné kabáty, koženky, horské boty, různé drobné a snadno skladné památkové věci, šperky atd. Rozmach turistického ruchu v Rakousku dnes snižuje nezaměstnanost, zvyšuje vklady u spořitelny a je — jak s průhlednou narážkou připomíná provolání energického šéfa turistického ústředí dr. Štrafelly — nejúčinnější obranou proti Anschlussu. A tak po rakouských silnicích hučí řady aut z Holandska, Anglie, Francie, Itálie, Belgie a ovšem i z ČSR. — Zato u nás je cizinec s autem, neřku-li s vlastním šoférem, bílou vranou. Ne, neumíme to. Chválíme se, přeháníme. Ale častěji nedovedeme zainteresovat cizince, a přijede-li, hledíme hlavně na něm co nejvíce vydělat. Jak je to krátkozraké!

Také bude třeba postarat se o „hospodářské využití cizineckého ruchu“, které ukládá zákon Exportnímu stavu. — Není žádné umění, aby cizinec, kterému se platí výlohy, který je hostěn atd., byl nadšen zemí. Příští rok se zas nadchne třebas Maďarskem. Ale způsobit, aby tu byli spokojeni i ti, kdo si vše sami platí a aby tu ještě nakoupili a navázali obchodní spojení, to už není tak lehké, zato tím důležitější pro finanční bilanci cizineckého ruchu. Naši lidé jezdí stále více na hranice. Zkusíte to jim namítnout, že je vlastenečtější sedět doma, resp. jeti třebas na Tatry: „Až budu za stejné peníze tak obslužen doma jako jsem v cizině, uspořím si cestu a rád zůstanu doma.“ A musíte jim dát za pravdu.

A tak je opravdu na čase neurážet se nad německým dotazem z Anglie, ale starat se o řádnou, soustředěnou propagaci a solidní decentralizovanou péči o cizince a uvědomit, že si zvyknou jezdit do ČSR a že budou nadšeni.

Dr. Jar. Kose

Parlament před rozpočtem

Zmocňovací zákon dává vládě možnost vyříditi řadu otázek, které jinak by mohl projednávat i vyřizovat jen parlament. Byla diskuse o tom, zda tento zákon odporuje demokracii: současně však slyšíme, že demokracie musí být pružná, že nesmí ustoupiti na určitých formách, že se musí ve svých orgánech a institucích vyvíjeti. Náš zmocňovací zákon neodporuje demokracii; zmocňuje vládu, která ve skutečnosti není ničím jiným, než výběrem poslanecké sněmovny. Jest jisto, že zmocňovací zákon umožňuje určitá opatření provést rychleji, než kdyby se o nich měla vysloviti poslanecká sněmovna. Ti, kteří se nemohli jen tak smířiti se zmocňovacím zákonem, měli na mysli hlavně to, že poslanecká sněmovna resignuje na největší část svých práv.

Zmocňovací zákon jistě nezvýšil autoritu zákonodárných sborů, i když zvýšil pohodlí jejich členů. Mají ušetřeno hodně práce, hodně schůzí, a mohou se leckdy tvářit: my nic, to vlada. Jde nyní právě o to, aby zákonodárné sbory, které velkou část své pravomoci a svých práv přenesly na vládu, dovedly uhájit svoji autoritu. Velkou možnost mají právě před sebou: rozpočet. Parlamentní úsporná a kontrolní komise tu udělala slušný kus práce, i když její leckterý čin byl tvrdý a i když — velká řada jejích návrhů zůstala na papíře. Úsporná komise prosadila leckterý nepopulární škrť. Ale nejde jen o to: škrťat. Jde o to, aby rozpočet byl souměrný, aby odpovídal všem potřebám státu, aby postupoval od věcí nejdůležitějších k věcem méně potřebným. S rozpočtem pak souvisí reorganizace státní správy. To jest pole, na kterém nebylo dosud pracováno, i když podnětů, návrhů a dobrých úmyslů je tu celá řada. Parlament kus svých práv postoupil vládě. Je nyní na něm, aby ukázal, že tak neudělal z pohodlí a že dovede pracovat a že dovede uplatnit práva, která mu patří.

Komunisté a fašismus

Na sjezdu Komunistické internacionály prohlásil Cachin: „Nic nás nemůže donutiti odbočit i o vlas od našich cílů. Ale k odvrácení fašismu a války jsme připraveni spojit se i s čertem.“ Sjezd Komunistické internacionály postavil do popředí otázku fašismu, jak je patrné i z referátu Dimitrova: „Útok fašismu a úkoly Komunistické internacionály v boji za jednotu dělnické třídy proti fašismu.“ Projevuje se to i v slovech mluvčího za Komunistickou stranu Československa, R. Slánského:

„Prohlašujeme, že jsme ochotni podporovati socialisty, nehledě na jejich účast ve vládě, když opravdu budou bojovati proti fašismu, za demokratická práva, za převálení břemen krize na kapitalisty. Komunistické straně není lhostejno, dostanou-li se v Československu k moci představitelé otevřené fašistické diktatury, nebo bude-li trvat měšťácká demokracie, při níž proletariát si zachová určitá demokratická práva k vedení třídního boje proti buržoasii. Komunisté jsou proto ochotni bojovati za potlačování fašistických sil, za udržení a rozšíření demokratických práv a svobod. Komunistům není lhostejno, dostanou-li se k moci zažraní nepřátelé Sovětského svazu — Kramář, Hlinka, Henlein a jiní zástupci hitlerovské orientace — kteří nejen zotročí fašistickým způsobem pracující lid, nýbrž také ohrozí samostatnost československého národa.“

Ti, kteří bojují za demokracii proti fašismu, mohli by mít radost ze slov Cachinových, že komunisté k odvrácení fašismu jsou ochotni spojit se i s čertem. Není totiž od nich žádáno, aby se spojovali s čertem, stačilo by, kdyby nerušili práci demokratických sil a kdyby nerušili práci druhých socialistických stran. Ale Cachin, prohlašující ochotu spojit se i s čertem, prohlašuje také, že nic nedonutí komunisty odbočit i o vlas od jejich cílů. — Komunistický řečník z Československa učinil velký pokrok tím, že dospěl k poznání, že i ta t. zv. měšťácká demokracie má i pro komunisty velkou cenu, a že ani komunistům není lhostejno, zachová-li si proletariát určitá demokratická práva. Trvalo velmi dlouho, než komunisté přišli na tuto samozřejmost. Přišli by na ni o hodně dříve, kdyby trochu znali vývoj dělnického a socialistického hnutí. V jeho počátcích mnozí pochybovali o tom, má-li t. zv. měšťácká demokracie pro socialisty cenu a nebylo-li by lepší dostat se nějak k cíli, aniž by bylo potřeba přejíti mezidobím té t. zv. měšťácké demokracie. V tomto sporu o taktiku dělnického hnutí zvítězili ti, kteří hájili názor, který často shrnuje se ve slova: demokracie jest platnou formou třídních zápasů dělnického hnutí, a proto dělnické hnutí musí mít kladný poměr k demokracii, musí ji hájiti, musí ji rozšiřovati, i když okamžitě nedává dělnictvu vše, o čem usiluje.

Ochota komunistů hájiti demokracii má dvě podstatné chyby. První je ta, že přichází hodně pozdě. Cachin, který jest ochotný na ochranu demokracie spojit se i s čertem, přichází pozdě, neboť jest rada států, kde t. zv. měšťácká demokracie jest již dokonale odstraněna. A s t. zv. měšťáckou demokracií byla dokonale potlačena i komunistická strana, což jest jeden z důvodů, pro který dnes komunisté poznávají, že i pro ně t. zv. měšťácká demokracie má určitou cenu. Druhou chybou této ochoty komunistů hájiti demokracii jest, že není bezvýhradná. Mluví-li se o boji o demokracii, znamená to, že jde o její bytí či nebytí. Třetí možnost není. Jde-li skutečně o bytí či nebytí demokracie, není možno přicházeti s podmínkami, za kterých ten či onen jest ochoten hájiti demokracii. Komunisté velmi často mluví o socialistických stranách jako o sociálfašistech. To znamená, že komunisté považují socialistické strany jen za jakousi odrůdu fašismu, mírnější snad, ale proto také nebezpečnější. Považují-li komunisté socialistické strany za jakousi odrůdu fašismu, jest těžko si představit, že by dobře spolupracovali se socialisty proti skutečnému fašismu. Komunisté nadělají mnoho hřmotu s t. zv. jednotnou frontou. Došlo-li by ke skutečnému ohrožení demokracie u nás, pak došlo by také k tomu, že komunističtí dělníci by šli ruku v ruce s druhými dělníky a nechali by karlínské vůdce diskutovati o tom, je-li situace objektivně zralá a odpovídá-li tato jednotná fronta všem předpisům, které jsou vydány z ústředního sekretariátu strany.

Komunisté u nás přeceňují svůj přínos do fronty těch, kteří jsou ochotni hájiti demokracii. I kdyby komunistická strana upustila od všech výhrad, na které váže svoji ochotu k obraně demokracie, neměl by socialistický tábor většinu.

Komunisté nedovedli ani svoje vlastní lidi učiniti imunnými proti henleinovské agitaci. Desetitisíce německých komunistických voličů přeběhly 19. května k Henleinovi.

Komunistická strana svojí kritikou socialistických stran i svým negativismem vytváří indiferentismus, nezájem, skepsi v masách dělnických; to je jedna velká slabina celého socialistického hnutí. Není potřebí, aby komunisté v boji za demokracii se spojovali s čertem. Stačí, když nebudou zrůdčovati socialistické strany a když svoji činnost obrátí tam, kde jsou dělníci, kteří pro myšlenku socialismu nejsou získáni. Stačí, pomůže-li v dělnických řadách odstraniti aspoň trochu indiferentismu, který z velké části vyvolala. V. Gutwirth.

literatura a umění

Alexander Matuška:

Usmernenie v slovenskej literatúre

Die Höflichkeit ist keine Pflicht, und nicht höflich sein, ist noch lange nicht grob sein. Hingegen zum Besten der mehrern freimütig sein, ist Pflicht; sogar es mit Gefahr sein, darüber für ungesittet und böse gehalten zu werden, ist Pflicht. G. E. Lessing.

Slováci nikdy netrpeli na čistotu pojmov; vždy si na príklad skvele plietli mravy dobrej rodiny s mravmi v literatúre, t. j. prenášali zásady posvätnosti rodinného krbu (nevyvešiajate špinavé prádlo) na literatúru. Kto nešiel spolu, kto sa odvážil nedorozumeť sa hesla: „Pochváľ ty mňa, zajtra ja teba a keď lidi s nami, kto proti nám?“ — ten bol pokladaný za t. zv. ranu na tele národa. Dnes, keď Slovensko čizmami z pohádky doháňa Európu, najmä tú Európu, ktorá kocúrkovatí, vychodia páni, ohrození vo svojom kšefte a vo svojich infantilizmoch, znovu s týmto pokrikom. A tak počinanie, ktoré malo v minulých časiach náter zle pochopenej patriarchálnosti, má dnes charakter dobre uváženej reakcie.

Tido Gašpar razil heslo:

„Dajme sa do kopy.“

Iný malorolník, p. Prídavok (Peter), jehož pohostinskému vystupovaniu vo veciach umenia ďakujeme za niekoľko humoristických chvíľ v týchto ťažkých dobách, volal po slovenskom Goebbelsovi, aby nebolo možné, že by vychodili také knihy, ako je Vámošova „Odlomená haluz“. A teraz v júnovom čísle „Elánu“ sa Andrej Žarnov, ostatne tiež nie po prvé, pokúša robiť nestranného a neobyčajne poučeného sudcu nášho literárneho života, ale len pokúša; lebo dosiaľ sa mu podarilo dokázať len toľko, že možno písať dobré verše a pri tom. A pri tom? Nechte maličkých prísť ke mně. Žarnov brnká na onej prastarej strune; ačkoľvek je katolík, mohol by hovoriť o koncentrácii síl, ako naši hrdí luteránski bratia v Nemecku; ako dobrý Slováč hovorí však radšej bačovsky, s Tidom Gašparom: dajte sa do kopy, slovenské spisovatelia, žite svorne, aby nám blaze bylo na zemi. Lenže dajte sa do kopy neni ešte tiež dosť slovenské; škoda, že niet človeka, ktorý by navrhol, aby sme i my Slováci prekladali pojmy, ktoré spravily kariéru bez výrazových klíš, ľudsky a srdečne, ako to zodpovedá nášmu bukolickému charakteru. Ako je totiž možné a dobre možné povedať miesto: v jednote je sila, radšej: v mláke je sila, tak by pri: dajme sa do kopy nemalo byť zabudnuté na írečbejšie kšo-kšo.

Čo píše p. Žarnov? Vraj: vychodia všelijaké nezodpovedné útoky; denná tlač je nezodpovedná (ano-

nymní hrdinovia v „Slováku“!) — umelcovo slovo však má byť zodpovedné (ako Nižňanského a Hrušovského trojmuškatierske folianty); a aj reči samých bratislavských bohov — slovenských spisovateľov sú nezodpovedné. A načo to všetko a prečo to všetko? „Pri dobrej vôli všetko sa dá riešiť bez toho, že by vznikly nedorozumenia a zbytočné trenice. Len trochu dobrej vôle a zodpovednosti!“ Aká desivá chudoba myšlienok, prosím! Zodpovednosť a dobrá vôľa a dobrá vôľa a zodpovednosť. Od tej doby, čo začali bačovať Tido Gašpar a p. Prídavok, objavil niekto v Štúrovi (nie nadarmo sme totiž národ Štúrov!, totiž národ, ktorý na všetko príde pozde) vetu: „My stali sme si do služby ducha“; a tak sa i Žarnov článok volá: „Za porozumenie v ríši ducha“ — predtým celkom kludne mohol znieť: Za porozumenie na salaši. Bejvávalo! Ale i tak sa zdá, že ide hlavne o porozumenie v ríši kaviarne Astorky; a že by tu sídlil duch, o tom nám neni nič známo, nevieme aspon, kedy sa sem nastahoval. A tu hovoríme toto nasledovné: či reprezentanti našej spisby v Bratislave vyplazujú na seba jazyk zodpovedne alebo nie, to nám je ľahostajné; ale neni nám ľahostajným fakt, že tu niekto chce robiť z požiadaviek prostej ľudskej slušnosti normy pre literárny život vôbec. Ak to pánsstvo nevie, je načim oznámiť mu to: „nepriateľstvo“ medzi spisovateľmi môže mať aj iné formy než vyplazovanie jazyka; možno chodiť do jednej viechy, jazykom ani nepláznúť a byť preca na rozdielnych planetách. V Bratislave sú všetci na jednom voze, ideových rozporov medzi pánni niet a tak sa za účelom dramatickosti aspon klebetí a vyplazuje jazyk. Samozrejme že sa potom pokladá zodpovednosť za vrcholnú normu spočiatku len ľudského vzťahu medzi literátmi a potom i literatúry samej; literatúry, v ktorej sa všetko zvrtnie na hodnotu. Zodpovednosť je pojem, ktorý sa obvykle spojuje na pr. s funkciou pokladníckou; pokladník je zodpovedný za každý halier. (Často s touto požiadavkou prichádzame zkrátka i v tejto sfére: posledná ľudácka bankovnía aféra v Trnave, alebo kde.) Žarnov má pravdu, keď píše na adresu novopeceneného epigramatika Hlbinu, že sú „určité kritériá, cez hranice ktorých vzdelanec neprechádza“; sú však aj — nech dá p. Žarnov dobrý pozor — kritériá, ku ktorým vzdelanec hodný toho mena musí dôjsť, ak chce byť pokladaný za vzdelanca a nie proste za člena spolku sv. Vojtecha. S pojmi ako sú dobrá vôľa, zodpovednosť a pod. nie sme, ak dovolíte, v ríši ducha, ale v ríši sv. Vojtecha a tú aj bez vášho dovolenia pokladáme za ríšu starých babiek. Keby ľudia mali viac zodpovednosti a nekálili zo samých dobrých úmyslov vody — to by bolo zodpovedné počinanie; ale skloňovať zodpovednosť tam, kde ide o niečo s gruntu iného, to je — nezodpovedné.

Všetko sa u nás preca len nevybija v babských a kaviarenských klebetách, ako v záchvate úprimnosti hovorí Žarnov; niekto sa vybija v „Eláne“. A je vážna obava, že sa tohoto príkladu budú držať aj iní, že si povedia: tlach je tlach, ale litera scripta manet. Viechy sú teraz mimo to otvorené len do 10-ej hodiny zvečera; spisovatelia, ktorí predtým v nich vybíjali svojho génia, sa teraz budú pretekať v rečiach o zodpovednosti povolania spisovateľského. Budú drzo stotožňovať osobne príjemné s hodnotou, ako sa v inej sfére stotožňuje evangelium s obchodom; budú vedome prenášať kritéria z oboru mravnosti do umenia. A prečo by nie? Zvlášte keď je to len preto, aby sa naplnily slová, že zodpovedné je to, čo zodpovie? Keď niekto s patosom vykláda, ako jeden pán u Čechova, že

kone žerú ovos a seno a že sa Volha vlieva do Kaspického mora, sme to ochotní vždy strpeť; ale aby niekto prednášal svoje atavizmy a tváril sa pri tom ešte, že zostupuje z hory Sinai, to pokladáme, my nebratislavskí, za trochu presolené a nemáme v úmysle nechať si to, tak povediac, ľúbiť.

Dobu pre vedecké myslenie nepokladá Žarnov u nás za zrelú; a súdiac podľa jeho vlastného myslenia, nepokladáme my ešte ani dobu pre myslenie vôbec za zrelú. Ako príklad nezodpovednosti uvádza Žarnov človeka zo svojho tábora, bratra v Kristu, p. farára Hlbínu; tento poeta odpovedal na kritiku svojej rozťahovacej Harmoniky (kritikom bol náhodou evanjelik Brtáň) epigramom: „Máš oslie, ale pri tom dlhé uši — preto ti neznie moja Harmonika. — Krpatej, nízkej luteránskej duši — po chuti nie sú verše katolíka“. Pre nezastavených treba pripomenúť, že sa p. poet pokúša v kritizovanej zbierke dŕlať do surealizmu tým, že nám predvádza defilírku anielikov s holými onými; krpatá duša luteránska, nedaj bože vidieť v tom pokrok nad poéziu bývalého senátora Koralíka-Ústianskeho — odtal onen epigram. V inej zemi — v predpoklade, že by tam mohol niekto spáchať takúto novotomistickú úbohosť — by sa takýto človek diskvalifikoval na celý život. Čo myslíte, ako sa zachoval Žarnov? Odbavuje vec poznámkou o tom, že sú určité kritériá... Ach ovšem, sú! K našej nesmiernej poteche nemajú s nimi ani Žarnov ani Hlbina nič spoločného; Hlbina sa cez ne suverénne prevalil a Žarnov sa k nim vôbec nedostal. Dá sa v Hlbinovom prípade vôbec použiť ešte slovo zodpovednosť? Žarnov miesto toho, aby si odpľul — jedine zodpovedný postup v tejto veci — šalamúnsky rozsudzuje, že veď ono, ehm, i kritik Brtáň... Tomu hovorím priznať sa k farbe, a nezapreť druhu vo viere ani za cenu zodpovednosti.

„Rozličné protichodnosti“ sa teda dejú „v slovenskej ríši ducha“, protichodnosti, nad ktorými človeku z nedostatku myšlienok „hlava stojí“. U kritikov je málo — čoho? Z odpovednosti, vous savez. Ako príklad je uvedená i moja maličkosť.

„Tam ste mali defilé slov. spisovateľov v „Prítomnosti“ v skreslenom, krivom obraze Matuškovom. Možno tento Matúška nikdy už viac ničoho nenapíše. Načo mu bude takáto sláva? Poukazuje to však zároveň i na duševnú hodnotu zmieneného časopisu.“

Vedľa pokusu myslieť sa teda p. Žarnov zkuša aj ako prok; ako myslí a aká je takrečeno duševná hodnota jeho myslenia, je už dostatočne vidieť z predchádzajúceho; a skrzevá mojej ďalšej činnosti trafil možno p. Žarnov výsledok nie však príčinu. Až p. Žarnov dočíta, uvidí, že mu nebude pozostávať nič iného, ako pichnúť do mňa až tak za rok. Spisovateľská plodnosť nebýva vždy rovnomerná s haló a či vlastne naopak; na mne samom podáva Žarnov dôkaz, že niekto môže byť po jeden jediný článok silne spomínaný i po roku; nebyť tak skromný, predpovedal by som si i ohľadom tohoto článku podobný osud. A pokiaľ ide o duševnú hodnotu Prítomnosti: môj názor je, že i keď sa v nej na pr. nevyskytujú ferkoviny p. prof. Skyčáka, má ona preca svoju hodnotu; že je to hodnota duševná, to je jej plus i proti „Peru“ i proti „Kultúre“; preto majú i príslušnú hodnotu telesnú, treba sa len informovať u abonentov, ktorí tak dávajú na javo, nielen kam s Kultúrou, ale i s kultúrou.

Portréty slovenských spisovateľov vyšli na týchto miestach práve pred rokom; rok potreboval p. Žarnov, aby o nich sdelil svoj názor svetu (jeden za všetkých?!); v Astórii o nich hovoril asi hneď a veľmi odvážne; verejne až po roku a veľmi škulavo a z boku. Nech sa len p. Žarnov obráti otvorene na mňa (trebárs vo vianočnej lit. ankete „Slováka“), nech povie, prečo sa mu zdajú skreslené a krivé a porozprávame si o tom. Len prosím, aby sa to nespravilo zodpovedne, lebo na nás pôjde spánok.

Ovšemže skreslené a krivé, ako inak! Každý prijme skôr svoju zlodejskú podobizňu, t. j. idealizovanú podobizňu, než podobizňu skreslenú, t. j. typizujúcu. Na príklad Žarnovov portrét u Bora vyzerá takto:

V prvej zbierke Žarnovovej nachádzame „črty vnútornej básnikovej podoby, charakter jeho básnického slova a tvaru.“ (Poézia povojnového Slovenska, str. 223.) Srv. J. V. Sedlák: Básnik země a rodu, Rozhledy po literatuře a umění, roč. I.: „Z tohoto protikladu pochopíme nejlépe kus podstaty osobnosti básnické i charakter jeho básnického slova a básnického tvaru“ (č. 5). — Bor: „Je to bolestne odbojný a zúfalý rebelant s bezručovským postojom barda, zveľobovateľa zeme, ľudu a kolektíva“ (223). Sedlák: „Dokonale bezručovský je postoj barda, pýče ľudu, země, kolektíva, i ten zoufalý postoj pýče a rebela, postoj bolestné odbojnosti je bezručovský“ (č. 7). — Bor: Žarnov sa chce slovom zmocniť skutočnosti. Ostražite vyhýba barokovým okľukám (vyhýbať okľukel), rafinovanej složitosti a dáva prednosť stručnosti, prostote, srdečnosti a triezvosti“ (225). Sedlák: Hneď od prvej knižky je možno vidieť, jak slovo chce se zmocnit skutečnosti, útočně, bez oklik, prostě a srdečně. Nežene se po strojivých obrazech, usiluje o střízlivost“ (č. 7). — Bor: „Chlapskú drsnosť a nehu, prostotu a všednosť, pravdivosť osobného zážitku a patetickosť citiev v každej jeho básni“ (226). Sedlák: „Protiklad něhy a drsnosti (č. 5); „polarita drsnosti a něhy“ (č. 6). „Reč Čarkova teče jako jeho kraj... je v ní kus chlapské drsnosti i ženské něhy, je ve své prostotě, všednosti prostoupena těžkou vroucností, má patos všednosti, kterým se vyznačují jeho základní zážitky“ (č. 7). — Bor: „Niekdedy zaraža... obmedzovanie spontánneho didaktickým, meditativným a intelektuálnym... Miesto dramatického vzruchu a osudovosti popisný jednotvárný prúd bledých a nepôsobivých dojmov“ (226). Sedlák: Juhočestvo treba u Č. hľadať tam, „kde se ví spontánně a typicky projevuje, než kde didakticky medituje. Tvůrčí spontánnost je jím (intelektom) přímo někdy brzděna, někdy i převaha intelektu vítězí...“, aniž přináší vzruch a dramaticčnost... Tak je někdy patetický výčet osob... tak se nemůžete někdy zbavit ani dojmu jednotvárnosti... Tento proud nemá hranic... Nedostatek osudovosti“ (č. 7). — Bor: „Nič sa mi viac neprotiví, ako to až nebezpečne pestované glorifikovanie „vľivologie“ dnešnou lit. kritikou... Menšia literárna existencia sa orientuje podľa vaššej... Ťažko je však namietat' niečo proti konštatovaniu, že Bezručova poézia mala, atď. Oslavovateľ kolektíva, zeme a domova križuje sa v ňom ako u Bezruča s odbojným a zúfalým revolucionárom; chlapstvo drsné s dievčenskou nehou a láskou, prepĺnenou výkrikmi a otázkami“ (227—228). Sedlák: Nejsem nijak přítelem vlivů, jsou nejnebezpečnější věc, jež se pěstuje v lit. vědě, ale přesto,“ atď. Spojení s Bezručem je pro Čarka zcela čestné..., jde o básnickou orientaci na velkém zjevu básnickém... Nejde tu jen o patos výkřiků a otázek (č. 7; revolucionář a dievč. neha srv. vyššie!). — Bor: „Nemá onej ukáznenosti, výrazovej zrelosti, zemitosti a až mystického(!) srastenia so zemou, s chalupami a ľudom, s dušou kraja a rodu“ (228). Sedlák: Proti Wolkrovi je Čarek „méně ukázněný a méně zralý výrazově“. Díelo Čarkovo možno možno položiť z „jeho až mystického srústu s duši země, rodné chalupy, s duši kraja a rodu“ (č. 7).

Kto ho tam vie, prosím, či by nebolo o čom písať, keby človek chcel čo len poukazovať na všelijaké zlodejstvá, na tachtle machtle všelijakých šógorov, nad ktorými chce p. Žarnov držať ochrannú ruku a s ktorými sa chce dať do kopy, aby bol jeden ovčieč a jeden pastier... Ovšem len v českých časopisech, lebo v slovenských bola ríša ducha už pred Tidom Gašparom, Prídavkom Petrom a Andrejom Žarnovom tak prifarbená, že nesniesla ľudí, ktorí nekrútili adekvátne chvostom a ktorí sa, kritizujúc, stále neomlúvali,

že kritizujú a nie frizujú. Otrávi človeka, mať stále pravdu; otrávi polemizovať s trivialitami — človek je nútený hovoriť práve také vulgárnosti ako jeho pán súper: zbytočná práca, prosím. A prikladať dnes tak veľký význam literatúre, svojej alebo cudzej, je filisterstvo; je veľmi v poriadku, že sa v Bratislave písanie tak preceňuje, zvlášte to ich vlastné. Vznikajú potom síce nedorozumenia všeliké, ale to je už nevyhoda mlčania. Tento Bor na príklad si moje (odpusťte nastokrát, že stále hovorím o sebe!) mlčanie vyložil tak, že je „kampani“ proti nemu koniec; a prejavil dokonca ochotu odložiť celú vec ad akta. Darmo vraj, ostatne: „môj smer im nikdy nebude po chuti.“ V „Indexe“ (1934, č. 8) som prehlásil veľmi sebedovode, že aj ostatné dve knihy, ktoré spísal, sú plagiát a že by mohol byť stíhaný pre porušenie autorského práva. Myslíte, že som bol zkrotený, že reagoval? Nie. Ad akta, ad akta! Darmo, dakto už má taký smer, že si ho môžete podať najnedovolennejším spôsobom a on nič; len nech to nepočulo mnoho ľudí. Ad akta! To ti mi vám je ríša ducha! To je tá regenerácia katolíkov, o ktorej z príležitosti prvého podvodu Borovho hovoril Illbina; a ten, uvedeným epigramom, medzitým sám regeneroval.

Spisovatelia nejakého národa, to je niečo celkom iného, ako — odpusťte za trivialitu! — footballová jedenástka národa. Čo je vo footballe prihrávkou a tedy mravne cenné, môže v literatúre byť mravným defektom. Chceme pochybovať o tom, že by sa podľa receptu p. Žarnova dali do kopy té, v ktorých žije ešte aspon kúsok toho, čo sa nazýva protestantstvom; protestantizmus, chápaný nie nábožensky, ale v plnom dosahu jeho smyslu. Vždy bolo dobrou tradíciou protestantskou klásť otázky tam, kde iní znali len odpovede; bude sa treba aj tu spýtať: za čo sa máme dať do kopy a proti čomu. Lebo len takto možno prekaziť, aby sa táto zem nestala, a tento raz už definitívne, Kocúrkovom.

Žarnov tiež nemusí hádzať flintu do pšenice; kopa, to je vari 60 a je nutné pochybovať, že sa nepodari túto povedenú kopu sohnáť. Borin, Grebáč-Orlov, Koralík-Ústiansky, Fidor, 30—40 postupistov (vedúci družstva Bor), Jožo Igaz-Biskupický; kritikovia z „Kultúry“ („Očuješ [v Dilon-govej zbierke] šum kříčkov, žblnkot potôčka, zacítiš vôňu lúčnych kvetov.“ V. roč., 1. č.); k tomu autorov zbierky „Životom“ - autorov diel: Hrdina v robotníckych šatách, Život mexického mučedníka, Dievčatá, pozor!, Kedy bude koniec sveta? („Slovák“, 21. jan. 1933) — a bol by v tom čas, aby sme neboli usmernení. Vskutku? No, uvidíme.

Ludwig Lewisohn:

Z nové americké literatury

II.

Sinclair Lewis a jeho Nobelova cena.

Americká naturalistická revolta proti našemu spôsobu národného života, jež byla u Dreisera a Masterse objavitelskou a obžalovateľskou, stává se ponenáhlu ironickou a satirickou. Aby život mohl býti stíhán satirou, bylo ovšem súčasne třeba věrně ho popisovati. To, čemu se chceme posmívati, musí býti súčasne evokováno. Sinclair Lewis liší se od Dreisera tím, čím se liší satira od soudního vyšetřování. Z této rozdílné podstaty vychází i rozdílnost metody. Jak zoufale hloupá je dnešní americká kritika, je patrné z faktu, že těmito dvěma romantismům bývaly

dávány tytéž přívlastky, že prý jsou oba „žurnalističtí, fotografičtí“. Stejným způsobem je tu charakterisován Dreiser se svým trpělivým studiem, s nímž proslídí a zaznamenává podstatu věcí, jako Sinclair Lewis se svým deformujícím a ostrým pohledem na lidi i na věci. Jsem si vědom toho, jak nesnadno je správně kriticky zhodnotiti dílo Sinclaira Lewise. Jeho první díla byla přijata se všeobecným potleskem. Všichni byli spokojeni, že viděli jednou to, co jim překáželo, co je zraňovalo a enervovalo, zobrazeno satiricky a s opovržením, leckde způsobem ponurým a smutným. Obecenstvo se chovalo stejně jako kritika a našla se mohutná menšina, jež byla odhodlána posmívati se súčasně se Sinclairem Lewisem nejnapadnějším slabostem, prázdným gestům a nejhlozotnějšímu hloupostem amerického života. Tak se stal Lewis od samých počátků populárním. Snad žádný román od dob „Chaloupky strýčka Toma“ nezvřel do takové šířky a do takové hloubky americký národní život. Americké nářečí si bez váhání osvojilo pojmy „Main Street“ (Hlavní třída) a „Babbitt“. Je hloupostí, snaží-li se tento Lewisův úspěch někteří lidé, kteří si z kultury činí povolání, zapomínati. Všeobecné opovržení pro Lewise, které je dnes v módě, je věci naprosto nekritickou.

Román „Arrowsmith“, který napsal Lewis po „Babbittu“, je dílo o mnoho hlubší a bohatší, než jeho předchůdci. Pak přišel „Elmer Gantry“, jehož provedení bylo obhroublejší, na němž však bylo patrné, že tu Lewis aplikoval svou vlastní zkušenost na jiný pohled do amerického života. Bohužel následovalo dílo „Muž, který znal presidenta“, zábavná směs, avšak plná opakování, jako by Sinclair Lewis musel udržovati svůj hrnec ustavičně ve varu, třeba za cenu intelektuální a umělecké bezúhonnosti. Pak přišel „Dodsworth“, dílo hluboké a elegantní, jemuž chyběla život a vzhled. V té chvíli dostal Lewis Nobelovu cenu. Amerika zasténala. Byla to vskutku věc, která mohla způsobiti zmatek.

Dnes už totiž minuly doby, kdy se Sidney Smith tázal: „Kdo vlastně čte americkou knihu?“ Dnes je třeba odpověděti: „Celá kontinentální Evropa snad s jedinou výjimkou Anglie.“ Evropané však zřídka čtou a kritikuji americké romány jako umělecká díla, která stojí na stejné úrovni jako tvůrčí díla evropská. Jsou pro ně spíše dokumenty, které slouží evropskému duchu k tomu, aby posilnil svůj pocit svrchovanosti a nadřazenosti na základě vlastní americké kritiky. Účelem je buď ve smyslu Georgese Duhamela dáti Evropě výstrahu anebo chrániti ji proti amerikanisaci, standardisaci a životní mechanisaci, v nichž vzdělaný Evropan vidí nebezpečí, přicházející především ze Spojených států. Čím je některé americké dílo méně polemické, tím menšího úspěchu se dočká v Evropě. Evropa prostě vidí v Americe mladého barbara: bylo by bláhosť očekávati od něho dílo umělecky zralé a netendenční. Všichni autoři dnešní Ameriky jsou v Evropě hodnoceni podle toho, čím prudčeji protiamerickými jsou jejich názory. V jejich dílech se nehledá vyšší literární hodnota, nýbrž hlavně strava pro předsudky evropského ducha. O Dreiserovi, jakožto umělci se na příklad v Evropě říká, že jeho naturalistická revoluce byla provedena v Evropě již dávno před ním a že ho umělecky není třeba. Z tohoto evropského hlediska je ideální americkou knihou „Babbitt“ a není velké pochybnosti o tom, že právě toto dílo korunovala švédská akademie Nobelovou cenou.

Americká tragédie umělecká.

Členové švédské akademie nemohli tušiti, že Amerika byla již naprosto unavena kritickým realismem a že z čiré reakce odmítala Sinclaire Lewise. Byla k němu nespravedlivou, neboť Amerika vstupuje do jiné fáze uměleckého vývoje, do období, jež charakterisuje žízeň po nových hodnotách, po kráse a po idealismu, po kráse idealismu a po dílech, která se neobmezují na to, že kritikuji přechodný ráz americké civilizace v určitém okamžiku, nýbrž

zaměstnávají se tematy věčně lidskými. Proto pocítovala Amerika poctění autora „Babbittu“ Nobelovou cenou jako jakýsi anachronism. Tato skutečnost nám ukazuje zvláštní tragedii tvůrčího umělce amerického: nemá skoro možnosti, aby se vyvíjel, aby udeřil v sobě na skálu, z níž by vytryskly nové živé vody, zdánlivě zkamení v určité chvíli svého života. Dreiser se nemohl nikdy vyvíjeti dále, než se dostala jeho „Sestra Carrie“, Masters se nedostal přes svou „Spoon River“, Hergesheimer nad „Lindu Condonovou“, Lewis nad „Arrowsmitha“. Všichni tito spisovatelé neobyčejně nadaní a silní se zastaví na prahu své zralosti a ještě dříve nežli zestárnou, stanou se živými anachronismy.

Americký umělec a spisovatel mohl by být jedním z nejšťastnějších na této zemi: mluví k neobyčejně širokému množství čtenářů, které má podivuhodně pružného ducha. Má možnost vydělávati si hojně své živobytí pouhou literární činností bez jakýchkoliv kompromisů, což je svrchovanou výhodou, kterou by nemělo smyslu podceňovati. Prameny jeho inspirace jsou universální. Přesto se americký romanopisec uprostřed svého života zastavuje, je u konce, imituje sebe samotného. Čím by byl André Gide, kdyby vždy znovu a znovu byl opakoval svou „Pastorální symfonii“ a kdyby nebyl vytvořil „Penězokaze“ a nebyl se od nich vyvíjel až po „Školu žen“? Čím by byl Bernard Shaw, kdyby byl ustavičně opakoval „Dům vdovců“ a nestal se vášnivým historikem „Svaté Johanky“? Netřeba podotýkati, že tito Evropané jsou nadanější, než jejich američtí kolegové. Tisíce jiných evropských umělců daleko méně nadaných než Sinclair Lewis se vyvíjí, zápasí, jde vpřed, proměňují se a zrají. Nemohu naléztí vysvětlení pro tento tragický fakt tvůrčího života amerického, pokládám však za dobré na něj upozorniti. Snad je možno tímto způsobem vysvětliti případ Sinclaira Lewise. Ve svém čtyřicátém roce vydal své mistrovské dílo „Arrowsmith“. Touto metodou a tímto směrem nemohl přinést již nic dokonalejšího, stejně jako v tomto slohu by byl Thomas Mann nemohl předstihnouti „Buddenbroxy“. Rozdíly však tkví v tom, že Thomas Mann se nesažil předstihnouti sebe samotného na stejném poli, zatím co Sinclair Lewis psal ustavičně ve stejném slohu „Elmera Gantryho“, „Mantrap“, „Dodswortha“. Je to smutné pro něho a tragické pro vývoj americké literatury. Z tohoto důvodu se dnes absurdním způsobem v Americe opovrhuje „Babbitem“ i „Arrowsmithem“, což by se bylo nestalo, kdyby tato díla byla zůstala pouhými etapami ve vývoji velkého tvůrčího umělce, kdyby byla zůstala skvělým preludiem daleko hlubších a zralejších universálních knih pozdějších.

Lewis Sinclair však není autorem, jenž by byl utkvěl na pouhém fotografickém realismu. Necháme-li stranou jeho „Hlavní třídu“, a všimneme-li si „Elmera Gantryho“ a „Muže, který znal presidenta“, a upřeme-li pozornost na „Babbitta“ nebo „Arrowsmitha“, přesvědčíme se, že není možno učiniti Lewisovi hloupější výtku, než vytýkati mu realistickou plochost. Nikdy neexistoval člověk George F. Babbitt ze Zenithu. Žádný člen Rotary Clubu neproměšal nikdy podobnou přednášku, jako on. A přece je to přednáška, kterou by byl mohl v některém ze svých nekontrolovatelných snů pronést kterýkoli Rotarián a přece je to dokonale zvěčnění rotarianismu k našemu pobavení a k radosti budoucích. Všechno to stejně jako činnost Cliffa Clawsona v románu „Arrowsmith“ nemá v sobě nic spřízněného realismu: jsou to díla vzešlá ze satirické imaginace vysoké úrovně. Všechno to je pravdivé, absolutně pravdivé, daleko pravdivější, než kterákoliv vědní realita, všechno to je umění a ve svém druhu veliké umění.

A to není všechno, Lewis patří do tragičtějšího období, než jeho nejslavnější předchůdci. A nepodařilo se mu jen ukázati nám viditelný obraz Zenithu se vším jeho hlomozem a všemi jeho pohyby, podařilo se mu ukázati nám

i zoufalé ticho, duchovní stagnaci a onen zmatek, který je skryt pod povrchem. Babbitt je symbolem svého města. Jeho život charakterisuje rychlost bez cíle, látka bez formy, čínorodost bez touhy. V závěru praví ke svému synovi s radostí, která působí bolest: „Vlastně jsem v celém svém životě nikdy nedělal nic z toho, co bych byl chtěl dělat.“ To je obraz mechanické civilizace a soustavy mravů, s nimiž se vůle nemůže již ztotožniti. Tak leží strach nad životem. Babbitt se vši svou zviálností je bytostí plnou strachu, bojí se svých společníků, svých přátel, své ženy, bojí se o svou práci, která mu dodává blahobyt bez bohatství, o svůj dům, který mu poskytuje pořádek bez přepychu, o své vnitřní náklonnosti, které ho chrání před smutkem a přece nezahřejí jeho duši. V „Arrowsmithu“ je tato civilizace líčena volněji a příjemněji. Je to dílo pružnější formy, nežli „Babbitt“. Je to méně podobenství a více román, jenž obsahuje více rytmu a více opravdového životního ruchu.

Proti Lewisovi vznikla reakce z žízň po bohatším a plnějším než představuje bezúhonný život laboratorního vědce, který je svrchovaným ideálem Lewisovým. Přece však je třeba uznati, že Sinclair Lewis obohatil americkou literaturu o dvě veliká díla, o dva charakterní romány, které dosahují toho nejvyššího, co v tomto druhu bylo vytvořeno.

Eugene O'Neill, bojovník o formu.

Nejvýznamnější z amerických dramatických autorů, Eugene O'Neill, debutoval ve svých prvních aktovkách jako naturalista. Stejně tomu bylo i v jeho tragedii „Za obzorem“, jejíž premiéra jednoho odpoledne roku 1920 představovala podivuhodný počátek jeho mimořádné kariéry. Přesně rok nato sehrála skupina Provincetown players jeho hru „Císař Jones“ v předměstském divadle, čímž z náznamu a symbolicky byl načrtnut portret O'Neillův. Základním rysem tohoto portretu je tvůrčí duch neobyčejně bohatý a pružný, což je vzácné zejména v Americe, kde i nejrobustnější talenty zvápenatí a po triumfu svého mládí se stále jen opakují. Něčím podobným se nedal O'Neill nikdy uspokojiti.

Hledal, ohmatával, modeloval formu svých her. Při tom však je pravda, že až do dneška nepřinesl jedinou hru, jež by v sobě byla zcela ukončena. Duchu užšímu, jenž by se dal oslniti vši tou plodností a tolika úspěchy, by však bylo dovoleno usaditi se v některém z těchto nedokonalých kadlubů. O'Neill si to nikdy nedovolí, zápasí stále ještě, a jeho nejlepší vlastnost, která jej řadí mezi největší zjevy literární, je právě tento ustavičný tvůrčí zápas, a ne snad některé z jeho dosavadních děl.

Bohužel má přes všechnen svůj obrovský talent v něčem nevýhodu. Nemá jasnosti a sladkosti, jež by se dala očekávat od tvora tak silného. Nemá schopnost dáti formě poslední dokonalost, s čímž se spojuje jakýsi podobný rys nedokončenosti i v jeho etice. Proto také čtenářovo uspokojení stejně jako uspokojení diváka v divadle není nikdy úplné ve chvíli, kdy některá hra O'Neillova došla vyřešení. Můžeme ho tedy právem podezřívati, že ani tvůrčí uspokojenost dramatikova nebyla zcela úplnou: z této okolnosti můžeme vysvětliti většinu jeho prudkých změn nálady, metody a dramatické formy stejně jeho téměř horečnou tvořivost, v níž dosáhl již dvaceti her, které právě teď rozmnožil ještě o trilogii „Smutek slyší Elektře“.

V čem tkví tato nedokonalost, ležící mezi takovým bohatstvím a takovou životností? Z čeho pochází tento kalný dojem prázdna a ošklivosti, jež po sobě zanechávají hry O'Neillovy? Snad nebudete souhlasiti s mou kritikou, a jistě se proti ní vzeprou jeho přími žáci. Málokrta z jeho her mne při představení dovedla dojmouti i rozchvíti. Studoval jsem ve své pracovně celé jeho dílo s naprostou nestranností; a ještě s něčím více, než s nestranností, s dobrou vůlí, s podivem a s touhou, abych byl nakonec stejně

rozehvěn, jako je člověk vzrušen závěrem největších dramatických děl. Tohoto účinku však se nedosáhne u O'Neillů nikdy prostým způsobem a nikdy ne zcela. Co tu chybí. Chybí tu něco, co je současně částí lásky a částí radosti. V určitém velice hlubokém smyslu miluje tvůrčí umělec každou svou osobu. Možná, že předobrazy těchto osob v životě nenáviděl. Miluje však své osoby právě proto, že jsou to osoby jeho příběhu. Pohlcuje lidi, poněvadž má tvůrčí chuť bez konce. V tomto smyslu je mu stejně dráhy netvor, jehož vytvořil, jako tvor krásný nebo jako genius.

Mám nezvratný dojem, že O'Neill nemiluje svých bližních ani jako člověk a že nepociťuje ani jako tvůrčí umělec ke svým osobám nižší nežnost. Nemá onu velikou mateřskou lásku Dreiserovu ani onu ostrou a radostnou rozkoš Shawa ani trpkost zhrzené lásky Stringbergovy, ani onen opovrhlivý chlad a onu nenávisťnou vášeň dramatika, jak jím je Wedekind. Srdce O'Neillovo zůstává chladným vůči svým výtvorům. Anebo nemá alespoň schopnosti vtělit je tvůrčí láskou do svého vlastního ducha. Proto je v nesčetných jeho osobách i v jejich konfliktech něco tvrdého a něco suchopárného. Chce-li v tomto světě své obraznosti dosáhnouti mohutnosti, je v tom vždycky jakési násilí, chybí tomu vždycky opravdová vášeň. K těmto závěrům jsem došel už dávno, ke své vlastní nespokojenosti, když jsem pozdravil díla O'Neillova tak jako všichni Američané, kterým leží na srdci budoucnost našeho dramatu. O'Neill jistě v nejvyšším slova smyslu splnil sliby svých prvních let. Stojí v čele všem americkým dramatikům. Přece však jsme nemohli změnit své kritické závěry, poněvadž v jeho posledních hrách zůstaly přednosti i nedostatky naprosto stejné, ať už pracuje s mohutným a zmateným symbolem jako ve „Velikém bohu Brownovi“, ať si pohrává s fantasií jako v „Milionech Marca Pola“, ať vynaládá nesmírnou tvůrčí námahu na „Podivnou meziprodukt“ nebo buduje chladné ležení svého „Dynamu“.

Je možno se podívat na tuto otázku i s jiné stránky. V jeho hrách není přesvědčivá láska, a není v nich, třebaže se to bude zdát, ani veliké nenávisť. Osoby v nich mají chladnou fyzickou přitažlivost anebo jsou plny ještě chladnější zloby, zejména zloby rodičů k dětem, a zloby mladých proti starým. Jsou to protesty lásky, které chybí nežnost, a nenávisť, které chybí žár. V jeho dílech má láska podobu tvrdého egoismu a dokonce i láska rodičů k dětem je až na dvě či tři výjimky utlačující a závistná. Ponenáhlu, zejména v „Podivné meziprodukt“, se oddal O'Neill tomuto druhu povrchní psychoanalýsy, o níž se zdá, že ospravedlňuje tento způsob výkladu vášní, které hýbají lidstvem. Svět je pln sobectví, které nezná díků, je pln závesti a zloby. S něčím takovým se však žádný z velkých dramatiků nespokojil, něco takového žádnému z nich nebylo dostatečným součtem lidského života. Žádný spisovatel nemůže být velkým, nevidí-li i druhou tvář života anebo nehledá-li ji alespoň, ačkoli je jí tragicky zbaven jako Swift nebo Strindberg.

Eugene O'Neill je velkým dramatikem, je však při svém relativním mládí velkým dramatikem uprostřed nepatrné skupiny neplodných a chladných, kteří vegetují na světě bez naděje a bez boha. Osoby her O'Neillových jsou ponuré. Chybí jim srdce a opravdová vášeň. Ze všech svých her přinesl O'Neill opravdu pravdivý lidský výkřik, tvrdý a beznadějný, jenom v „Anně Christií“, plně fatalistickou a mravní beznaděje.

Tento nedostatek lásky tvůrčovy i lásky ve vytvořeném díle byl částečně zastřen šířkou O'Neillova pohledu a jeho intelektuálních sympatií. Pevně se zastával člověka primitivního, prostého, utlačovaného. Ve hrách „První muž“ nebo „Veliký bůh Brown“ a zejména ve „Chlupaté opici“ ukázal se nelitostným proti všem těm, kteří jsou hloupě dbali jen svého vlastního užitku, zakládají si na své ctihodnosti a na svém vlastnictví.

O'Neill zůstal bez váhání a snad i bez velkého uvažování na straně tuláka a člověka mimo zákon. Jeho nejsoustředěnější a nejméně vyumělkované a beze sporu i nejvášnivější drama „All God's Chillum God Wings“ vyrvala z něho jeho sympatie pro černochoy. A dále je hlasem, jemuž nelze odolati jeho hra „Hlas Yanků“, symbolický hlas nenapravitelně utištěného. O'Neill postavil na místo osobní vášně vášně sociální a tímto způsobem sdílel se svou dobou i její sílu, jako sdílel se skupinou svých vrstevníků jejich slabost.

Nebudu se dlouho zdržovati u jeho experimentů s formou dramatu, u jeho expresionistických exkursů v „Císarji Jonesovi“ a ve „Chlupaté opici“, nebudu si všimati toho, jak užívá symbolických masek v této hře i ve „Velikém bohu Brownovi“, nebudu si všimati jeho pokusů vyslovovati i zamlčované myšlenky, jak je tomu ve hrách „Podivná meziprodukt“ a „Dynamo“, které užívají novým a zjemnělým způsobem starého „stranou“. Neboť všechny tyto pokusy nemají samy o sobě skutečné hodnoty, pokud jsou nebo nejsou ospravedlněny opravdovou tvůrčí silou autora. Jsou však vždycky zajímavé, občas překvapí a otvírají nové obzory. Nechceme se zatím tázati, byla-li jimi nahrazena základní tvůrčí vášeň.

Zběžně stačí také připomenouti, že skoro ve všech prvních hrách O'Neillových je něco z docela obyčejného vulgárního divadla, ve všech těch náhodách, neuvěřitelných záměnách osob, ve všech těch náhlých výjevech, v nich se někdo náhle a nevysvětlitelně objeví anebo zmizí: nejhrůznějším příkladem toho jest strašné čtvrté dějství „Anny Christií“. Kdykoliv však O'Neill pracuje s davy jakožto s celkem, má sílu, tvůrčí dech a dosti předností, abychom mu odpustili jeho omyly i jeho ústupky. Neboť toto dílo trvá dále i se všemi svými chybami a nedokonalostmi. Týčí se uprostřed současné literatury jako masivní skála, kolem níž nemůžeme přejíti bez pohledu. Nedovede-li probuditi naši lásku, dovede alespoň vznítiti naši úctu a pozornost.

Je tomu tak, protože O'Neill má jednu vlastnost velkých spisovatelů: vytvořil si svůj vlastní vesmír a osídlil jej svými postavami. Tento vesmír tu jest. Je v něm mnoho osob, z nichž mnohé jsou zcela průměrné, špinavé a chladné, přesto však jsou opravdovými lidmi. Jak hrozná banda je tenhle celý dav lidí. Existuje však před námi. O'Neill je tu se svým vlastním světem, a je tvůrcem vysoké třídy. Bojoval a dosud bojuje. Po svých naturalistických počátcích šel ve své technice a ve své metodě stále dále. Ve své hře „Dynamo“ zápasí s náboženskou myšlenkou, stává se hledačem Boha, třebaže se tak děje slovy drsnými, nahými a zvrácenými. O'Neill může ještě nalézt tam Boha, kde ho našli Euripides a Shakespeare, kde ho našli Molière i Hebbel: v lidském srdci. A může se státi dokonce i dramatickým básníkem.

doba a lidé

Edmond Konrád:

Breviář mužnosti

Brzy po Karlu Mayovi a Julesi Verneovi dospívající mládež předválečná začínala objevovat nový svět, který toho času i mezi dospělými byl sensací. Kde kdo tenkrát mluvil o Rikitikitavim a zval staré přátele Baghýrou. Čtrnáctiletí bez dechu se hroužili do džungle „Knihy džunglí“. Jejich obrazivým pudům se odhalovala Indie docela jiná, než jim dotud byla známa z Assollantova spíše rozšířeného než záslužného

„Hrdinného kapitána Korkorana“, tohoto pathetického a nepodařeného francouzského Old Shatterhanda, který se brodí v krvi a v chvastounství a s pošetilou soustavou dává odstrašující příklad, jak nectít odpůrce, jak pěstit nejloupejší národní záští.

V „Knize džunglí“ výrostci potkávali místo lidí zvířata, místo spiknutí přírodu. Hlas zdržlivě důvěrný a tlumeně láskyplný, jenž jim ji přibližoval, měl přízvuk jim odjinad již povědomý. Přese všechny rozdíly mezi ním a klasickým Velikým Manitouem indiánštiny, prostým a skrovným Fenimorem Cooperem, rozpoznávali Angličana v Rudyardu Kiplingovi. A rozpoznávali člověka za jeho výmluvnými zvířaty, za jeho přírodou muže. Do jejich lásky k němu kanulo jemné zamrazení pocitu, jehož jim ještě nevnukl Old Shatterhand, mrazení úcty.

Kiplingovy meze.

Nemůže být účelem tohoto pozorování, které nepokrytě sleduje průzračný výchovný záměr a nápadně si přeje působit na určité myslící vrstvy, nemůže, pravím, být účelem tohoto pozorování, aby vědecky vyčerpalo námět „Rudyard Kipling“. Stačí si všimnout oněch jeho rysů, jimiž se vrývá dospívající duši, a jimiž se liší od jiných snopraců mládí. Bylo-li jindy na Karlu Mayovi ukázáno osudné dědičné zatížení věčné nedospělosti v německé národní duši; padla-li zmínka o Julesi Verneovi jakožto o jasném rhapsodu techniky a puberty, Kipling dotváří jejich trojici, přinášeje výrostkovi přírodu. Přírodu exotickou a zosobněnou, jak jí je třeba věku polopohlavnímu. Před Mayem má přednost, že ho s Verneem lze počítat již k umělcům. Je nesporně tím, co zveme literaturou. Má jako Verne svou ryzost, jež překračuje meze určitého věku čtenářova. Jeho hutnost postačí i docela dospělému. Svého času byl tak světový, že patřil k obecně platné představě o tehdejší Anglii jako klubovka, krb a lůžko. Vskutku se zdálo, že tyto tři věci náležejí k jeho tvůrčímu inventáři. Číst ho, a měl's dojem, že vypráví, s lůžkem v ústech, z klubovky u krbu. Je to pravý podvečerní autor, básník černé hodinky, scestovalý pohádkář exotické zkušenosti. Jeho osmahlá autentičnost je zcela jiná, než utopická gracie Verneovy causeurské elegance, než slovníkové vědeckví Mayo. Nicméně i jeho umění je v podstatě kulisa. Praží-li třeba polední slunce na náměstí v Lahore za tím účelem, aby do jeho úpalu mohl mladistvý hrdina vylézt ze stínu, do něhož se ukryl ve hlavní starého děla, nevím už kterého maharadží — je zcela jisto, že za autora účinně pracuje kulisa. Týž proces měl by sotva týž básnický účín, když by takové dělo stálo třeba na Malostranském náměstí. Dnešní utřídující kritik by na základě toho zařadil Kiplinga mezi populisty. Bude správnější ho zařadit mezi básníky kulisové. Ale již tím se Kipling s jedné strany sblíží s obzorem člověka dospívajícího. A nezdá se nepřínosně, že týž německý císař Vilém II., o němž tu jindy byla řeč, s emfází sobě vlastně považoval za nutno, denně se dát zpravovat o Kiplingově zdravotním stavu, když autor „Naulahky“ stonal.

Odmyslíme-li si tuto kulisu, vyzkoumáme brzy, že jeho básnické hlubiny nejsou bezedné, jeho jasnovid že je zaostřen se zájmem typicky anglickým k přírodě jako místu a společnosti, kde se nejraději zdržujeme. V tom smysle je to, na rozdíl od Mayoovy petrolejové

lampy nad rodinným stolem německého měšťáka, literatura vskutku a zdravě plein-airová, citové pozadí sportů mimohříštních, duchové zamyšlení kolem lovu pstruhů, životní prostor kolem štanice, Angličanova rozšířená příroda psů, koní, lišek, lvů, tygrů, slonů a barevných lidí. Svítí z ní ona podivná, tvrdá láska lovecká a koloniální, která (naopak erotických paradoxů francouzského literárního passionálu) miluje to, co zabíjí.

Kiplingovo dílo ostává vnitř té lásky, nejbásnivěji ve tvář nahé přírodě „Knihy džunglí“, kde i člověk rozumí se: barevný, není než nádherný exemplář v britské oboře. Z této obory celkem nevykročí ani Kipling. Jeho světový názor se v podstatě kryje s názorem britského osadního vojáka. Ve vši tichosti jeho Anglie má vždycky pravdu, right or wrong, my country, i když je to Indie. Ve vši tichosti tajemní nepřátelé anglické moci jsou zlí, domorodci pak, pokud jsou loyální, jsou zajímaví poddaní blahovolného bílého sahíba. Pokud loyální nejsou, jsou zajímavá příroda, milovaná tak, jako je milován tygr, jedovatý had. Snad jen jednou, možno-li spolehnout na paměť, Kipling obrací kritický zřetel k bílému sahíbovi, aby ho užíval v jeho prostřednosti, tuctové a takřka bezejmenné: to v neindickém, v anglickém, londýnském „Světě, které zhaslo“. Zbaven exotické kulisy koloniálního pozadí, bílý sahíb se scvrká z privilegovaného osadního poloboha v nepatrný průměr skrovně středostavovský, jenž se jak může a umí protlouká živobytím, protlouká svými problémy. Lze sotva pochybovat, že tento nejšedivější, nejstřízlivější, nejméně exotický z Kiplingových hrdin znamená jeho dílo vnitřně nejužitečnější.

Kdyby se naškrábl sluncem žhoucí a barevný povrch exotických hrdin Kiplingových, našel by se pod ním skoro vždy, ve své živé originalitě a neopakovatelné jedinečnosti.

Průměrný člověk.

Menší zaměstnanec. Syn irského poddůstojníka. Chudý hoch, jenž se proslaví. Žádný Siegfried. Žádný mayoovský „kníže bledých tváří“. Žádný samozvaný emir Kara ben Nemsí. Žádný Old Shatterhand ve své pubertě zázračné neomezenosti. Kiplingovský hrdina se skromně podřizuje do přirozených lidských mezí. Vyplní jejich skutečnost a věčnost, buďsi exotická, pružným a mužným úsilím o svůj úkol, konkrétním lidským či živočišným výkonem, prostou biologickou zdatností podařeného exempláře. Je správný, nenadsazený poměr sil mezi ním a jeho činy, mezi jeho kapacitou a prostředím, mezi jeho skromnou a jarou hrdinností i výsledkem jeho statečného, ne však bohorovného podnikání. Není nesmrtný ani věčně mladý. Ale bývá ve své prostotě zdravého rozumu, uvěřitelné chytrosti jednoduše chlapík, bez přepínání muž.

Zde je hluboká propast plemenného rozdílu mezi Old Shatterhandy a Kiplingem. Old Shatterhand je loutka. Symbol. Fetiš. Maugli je člověk. Je

M u ž.

A to muž, jak má být. Vyrostlý s pravděpodobností z daných podmínek. Ale vyrostlý dokonale. Zdravý zrozením, schopný z nutnosti, vítěz poctivým úsilím a vůlí. Ne víc, než zdařilý exemplář svého druhu, to, čemu Masaryk říká „pěkný člověk“. Má svou nezfalšovanou

míru, svou zlidšťující Achillovu patu. Jest mu ji v potu tváře přemáhat, jest mu růst nad svou míru, šířít své meze jediným způsobem, na tomto světě vskutku existujícím: svou mravní silou, svými mužnými ctnostmi.

Kipling nevyvrábí vyvolené. Vytváří povolání. Básní ne Siegfriedy. Píše průměrného člověka. Ale tohoto průměrného člověka v jeho hrdé skromné svobodě vybavuje všemi klady svého nebojácného, počestného, odolného anglického srdce gentlemanova. Ana je mu neznáma německá hierarchie mužnosti, jeho výzva k ní platí každému. V opak všech pubertních „Já“ náměstka zní „ty“. Je to družná, svobodonosná, demokratická náměstka. V její osobě je psána (nehledíme-li k filologickému rozdílu mezi širokým anglickým „you“ a úzkým českým „ty“) nedlouhá báseň, která jakoby vědomě v breviář shrnovala úplný program mužnosti i trest Kiplingova celého životního díla, vyjadřující po jisté stránce z nejkładnějších všeku živototvornou vůli plemene, stvořivšího světovou dopravu, britské imperium, anglickou svobodu, gentlemana a demokracii. Kdyby nebyl nikdy nic jiného napsal, než tuto báseň (kterou prý Masaryk po celou válku nosil na srdci), tedy Kipling nežil nadarmo. Je to slavná báseň

„Když ...“

„Když bezhlavost svým okem klidně měříš,
ač tupen, sám že nejsi bezhlavý,
když podezříván, pevně v sebe věříš,
však neviníš svých soků z bezpráví,
když čekat znáš, ba čekat beze mdloby,
jsa obelháván, neupadat v lež,
když nenávideň, sám jsi beze zloby,
slov ctnosti nadarmo však nebereš,

když umíš snít a nepodlehnout snění,
když hloubat znáš a dovedeš přec žít,
když proti triumfu i ponížení
jak proti svůdcům společným jsi kryt,
když nezoufáš, nechť pravdivá tvá slova
lstí bídáků jsou pošlapána v kal,
když hroutí se tvé stavení a znova
jak dělník v potu lopotíš se dál,
když spočítat znáš hromadu svých zisků
a na jediný hod vše riskovat,
zas po prohře se vracet k východisku
a nezavzdychnout nad hořem svých ztrát,
když přinutit znáš srdce své i čivy,
by s tebou vytrvaly nejvěrněj,
ač tep a pohyb uniká ti živý
a jen tvá vůle káže „Vytrvej!“

když něhu sneseš přílišnou i tvrdost,
když svůj jsi, všem nechť druhem jsi se stal,
když sbratřen s davem, uchováš si hrdost
a nezpyšníš, byt' mluvil s tebou král,
když řekneš: „svými vteřinami všemi
mně, čase, jak bych závodník byl, služ!“
pak pán, pak vítěz na živé jsi zemi
a co je víc: pak, synu můj, jsi muž!“

Krásný zvukný překlad Otokara Fischera, v němž znění Kiplingova vyznání víry je zde otištěno, není, jakž přirozeno u překladu, přebásňujícího verš a rým, zcela doslovný. Zčeštuje zvukem a rytmem naléhavost a

příkaznost básně, která v anglickém originále je o odstín sušší, o poznání věcnější, o krůpěj obsažnější. Bude proto vedle něho užito nebasnického, ale doslovného překladu Peroutkova tam, kde si toho vyžádá kázání, jež je účelem těchto řádků. Neb nebudiž zatajeno, že to pokus o kázání vskutku jest. Pokus dosti nezvyklý v Čechách, kde kázání zdá se vyhrazeno odborníkům církevním a sektářským. Zcela obvyklý v zemi, kazatelsky neobyčejně nadaná a činná, kde se kázání hojně oddávají spisovatelé, od nejpůvabnějšího kazatele Chestertona přes nejmrzutějšího Wellse až k největšímu Shawovi. U nás Čapek více méně jediný se obíral soustavněji kazatelstvím, čímž si získal vedle zásluh mnoho nevůle. Pisatel těchto řádků následoval ho aspoň v tom, že hospodárně získal neméně nevůle se zásluhami daleko menšími. Ve stínu kazatele z povolání, jemuž takřka obětoval své spisovatelství, pokud se jím míní beletrie, totiž Ferdinanda Peroutky, jest mu vyznat, že veškerá jeho kázání, zde i jinde uveřejněná, mají právě tak jako toto jediný, praktický, konkrétně omezený a krajně sobecký účel: všemi prostředky, jež jsou po ruce přispívat k zabezpečení, posílení a obraně československé samostatnosti, svobody, demokracie a co jen možná míru. V posledních dobách ochrana míru nezbytně vyžaduje brannosti. Je žhavé přání pisatelovo, podnítit v největším možném počtu čtenářů největší možnou energii mužných ctností. Nehledě k ceně těchto, po válce dosti povržených ctností pro případ nutné sebeobranu, nelze se uzavřít jistotě, že tyto ctnosti zároveň se předem osvědčují jako nejsilnější obrana míru. O těchto ctnostech pak, díky nesprávnému myšlení i vědomému skreslování, je rozšířena řada omylů, jež rozptýlit se zdá báseň Kiplingova nad jiné vhodná. Nebýt této okolnosti, nezbylo by vlastně co dodat k ní, tak přesně a plně vystihuje vše, co patří k souboru mužných ctností. Její zvláštní cena však tkví právě v tom, jak jasně vymezuje a rozlišuje.

Co v breviáři není.

Především si dlužno všimnout, že v básni chybí jakákoliv zmínka o poctivosti. Zdá se britskému autoru předpokladem tak samozřejmým, že by patrně bylo pro čtenáře urážkou, něco o něm podotknout. Poctivost rozumí se sama sebou. Kiplingovi se asi nikdy nezдало, že by za muže, neřku-li za hrdinu, vůdce, mučedníka mohl být bližními sebe pošetilejšími, občany sebe zaslepenějšími považován někdo, jehož prostředky jsou „politického“ původu. Pojem korupce je vůbec mimo jeho obzor, jako něco mravně příliš primitivního. Zřejmě neměl koho před ní varovat. Šťastný muž. Šťastná země.

Nápadné bude dále, že se v breviáři mužnosti postrádá každá zmínka o zabíjení: zjev prazvláštní u básníka vojáků i tygrů; bude proto sotva lze ho předem snadně prohlásit za ufnukaného lžihumanitáře. V té britské lásce, která miluje, co zabíjí, bude asi nějaký prvek, jenž to zabíjení koriguje. Zabíjení samo nezdá se hrdinským cílem. Cílem patrně je pouze potřeba, vyzkoušet se v nebezpečí. V nebezpečí jakémkoli, jež přináší příroda. Do té nebezpečné přírody možná občas patří i člověk. Ale to se jeví jen jako vzácný, nepochybně nežádoucí zvláštní případ mužnosti, o němž není výslovně řeč. Naopak, ukáže se ve výčtu jejích přívlastků překvapivá mírumilovnost. Násilí jako ta-

kové neteší se romantickému lesku. Z mistrovství v něm nevyplyvá očividně žádné prvenství. Budí to málem obavu, že by nadčlověčtí Siegfriedové mohli být pocítováni jako lidé neslušní, a jejich chování jako ne-gentlemanské.

Neujde však pozornosti, že není naopak nikde slůvka o strachu. Ani jedno z těch „Když...“, jichž je asi tolik, kolik je zubů ve zdravém mužském chrupu, nepokračuje: „... se nebudeš bát...“ Masarykovské „Nebát se a nekrást“ patrně nemusí být připomínáno národu, pro nějž Kipling psal. Šťastný muž. Šťastná země.

Zájem posléze vzbudí, že se v básni nelze ničeho dočísti o cti, o mužné cti, o její obraně. Čest zdá se hodnotou mimo diskusi, její bezpečí samozřejmé, její obrana holým přepychem. Naopak bude zjištěno, že slušný počet těch „Když...“ doporučuje chování, jaké na pohled odporuje běžných československým představám o cti, především běžnému čs. citu pro čest. Zdá se, že Kipling nepočítal se čtenáři, kteří pocítují potřebu své cti hájit, zčásti snad proto, že mezi pravými muži bezpochyby nikoho nenapadá, na cizí čest útočit. Ani nedůtklivost sebelásky ani nevybíravost urážek a pomluv nejsou vzaty v úvahu jako složky pojmu cti. Třeba se obávat, že od Kiplingových „Když...“ se s hnusem odvrátí ne jeden čs. politik, nejen čs. novinář, ne jeden čs. spisovatel, intelektuál, soukromý žalobce i žalovaný jako od zásad nemravných a pohoršlivých. Mimo každý spor jest, že třeba čs. tiskový zákon před tváří Kiplingova breviáře se zdá obłudnou zbytečností... mezi muži.

C o v b r e v i á ř i j e .

„Když bezhlavost svým okem klidně měříš, ač tupen, sám že nejsi bezhlavý...“ přesně: „Jestliže umíš zachovat si rozvahu, když všichni kolem tebe ji ztrácejí a haní tebe, že ty ji ztrácíš...“ K tomuto dvojverší sluselo by připojit obsáhlou kapitolu o čs. panikářství, o československém „prý“: „von prej, voni prej, vono se prej bude“. Jak známo, toto „prý“, čím absurdnější je, tím zasvěceněji „prý“ pochází z „nejkompetentnějšího“ pramene. Kiplingovi však zřejmě důležitější než kritika panikářství se zdá rozvaha, jež mu neovlivněna čelí: odpovědný klid vlád, jež se pokřikem nedají znervosnit. Jež netančí, jak ulice hvízdá, jež se nepřizpůsobují veřejnému poplachu. Důraz jeho je na druhém z obou veršů, jakož vůbec v jeho dvojverších důraz bývá na verši druhém, viz dvojici hned následující:

„... když podezříván, pevně v sebe věříš, však neviníš svých soků z bezpráví“, přesně: „Umíš-li věřit sobě, když všichni o tobě pochybují, ale dovedeš-li jim dovolit, aby o tobě pochybovali.“ Ó, čs. umělcé, spisovatelé, vědci, politici: k tomu, prosím, patří dlouhý dech, jenž ti — kolikrát do roka? — rád dojde. Zdá se zřejmě snazší, věřit v sebe, než připustit nevíru ostatních. Býváme až příliš ochotni k náramné sebevěře. Jenže je to ta pravá, vlastními pochybami zdravě otužená sebevěra, která pochybovačům odpovídá: „Kdo mě neuznává, je vůl?“ Která uražena s pohrdáním za darebáka má každého, kdo naši znamenitost nepozdravil u vrbiček? Které stojí za to, polemizovat s kritikou? Nebo, které ani to už za to nestojí — ale která si to schová, až se hodí nějaká ta příležitost?

Už zde se vnucují povšimnutí nápadné rysy kiplingovské mužnosti: chladná krev, znalost míry, trpělivost — ano, veliká, zcela nečeská trpělivost:

Unavit se čekáním. „Když čekat znáš, ba čekat beze mdloby...“ čekat, a neunavit se čekáním. Trpělivost masarykovská, tak vzácná v našem vznětlivém, krátkodechém, netrpělivém národě, který v leccems nepříjde nikdy nikam, chtěje všecko hned.

„Jsa obelháván, neupadat v lež...“ Buď upuštěno ode všech příkladů, jež ke každému verši Kiplingovy básně dodá životopis Masarykův. Myšlenka pravdy má svou slavnou a svatou tradici v českém vývoji. „Pravda vítězí“, je nejsilnější, snad jediná silná zbraň malých národů. Ale Kipling si tu všímá psychologického svodu, jenž kohokoliv pokouší ke snadné protilži místo únavného a nevědného vyvracení. Takových protilží je bezpočet v soukromí i ve veřejném životě. Není pochyby, že fašismus je protilží skalního komunismu. Ale není pochyby, že rasová teorie německá dovedla vyprovokovat některé vědce k popírání jakékoliv „rasy“ vůbec, což je očividně biologický nesmysl. Pro praktickou potřebu čs. člověka nepochybně postačí připomenouti, jinak tuze nutné: na snižování neodpovídej tím, že si navzdory lžeš do kapsy. Lze pozorovat v našem životě, od oceňování volebních výsledků stranami až po úspěch, jehož se dovolává poslední ochotnický zneuznaný genius, jakousi národní morálku, jejíž konvence mlčky stanoví: smíš si přilhat asi tolik procent nad pravdu, kolik ti jich pod ni odelhávají odpůrci. e vzájemném vztahu poplatníkově s berní správou ostatně tento přírodní zákon platí právě obráceně.

Kromě stránky přímo hodnotící má morálka ta ještě hodnoty taktické. Vžila se strategická poučka: pomlouvá-li mě kdo, že jsem prohýřil jmění své ženy, pomluvím za to já jeho, že zabil svou babičku. Je to účinné a neškodné, beztoho se to pak vzájemně odvolá jako „mylná informace“.

Život a instituce

Bezpečnost především?

II.

Poslední z kategorií klientely pražské policie jsou
p o d v o d n í c i

ve všech odstínech řemesla, od maličkých podvodníků, přes sňatkové až k velkým bankovním podvodníkům. Tady pracuje policie již snadněji: je v podstatě podvodu a příbuzné zpronevěry, že obět zná svého škůdce aspoň podle vzezření a často i pod pravým jménem nebo průhledným jménem přijatým. Obtížnější již někdy bývá rozplést předivo podvodu a najít body, za něž by byl podvodník chycen. Pravidelně však se pražské policii podaří podvodníka dostat poměrně brzy.

I podvodníky můžeme dělit na řemeslné a příležitostné. V této kategorii jsou však oba odstíny daleko blíže než v kategoriích jiných deliktů. Každý podvodník a každý defraudant má od počátku mravní defekt. Téměř nikdy se nestává, že věc, pro kterou byl podvodník po prvé zavřen, je opravdu také první jeho provinění na cizím majetku. K podvodu se zraje pomalu různými manipulacemi na samém okraji zákona, půjčkami, vylákanými s vynaložením ohromné výpravné schopnosti, různým kupováním a prodáváním, jež se urovná až v poslední chvíli, když už podvedený hrozí policií. První trest přichází právě v jednom ta-

kovém případečku, kdy náhodou něco selže a podvodník, který je podvodníkem už dávno, nemůže svou věc urovnat. Po prvním trestu se většina podvodníků vrací v kratších či delších intervalech na policii znovu a vzniká podvodník řemeslný.

Většina řemeslných podvodníků jsou však celkem žabaři, kteří dělají malé podvůdky, kde výnos několika tisícovek je už obrovský, a stejně jako malý zloděj musí i malý podvodník mnoho pracovat, aby se uživil. Dříve, před nezaměstnaností, skoro platilo, že kdyby takový člověk byl chtěl tolik pracovat v normálním zaměstnání, domohl by se skoro slušnějšího důchodu a při tom bez rizika, vyjadřovaného měsíci těžkého žaláře. A to platí vlastně i dnes, protože ačkoliv většina podvodníků, dodaných k soudu udá v protokolu, že je bez zaměstnání, je mezi ním opravdových nezaměstnaných poměrně málo. Totiž takových nezaměstnaných, kteří jsou opravdu obětí krise a byli vytrženi ze svého prostředí. Většina ostatních jsou lidé, kteří k pravidelné práci měli vždy volný poměr. S těmito podvodníky je celkem snadná práce. Považují kriminál za součást svého řemesla a dělí svůj čas mezi Pankrác a „práci“.

Kategorie velkých podvodníků je horší. Jednak prostředí těchto lidí je takové, že obyčejný detektiv v něm nesnadno může lovit, jednak také podvodník pracuje opatrněji a méně často než lidový podvodník malého formátu. Nejvýznamnější kategorie a také nejčastější jsou velcí bankovní podvodníci, podvodní bankéři a velcí losaři. O losářích není mnoho třeba psát, leda to, že jsou nevyhnutelní. V Praze se však téměř nevyskytují a pracují na venkově, kde mají více naděje na úspěch jak pro důvěřivost klientely, tak i pro primitivnější bezpečnostní službu. Možno říci, že četníci, ačkoliv již vykonali v boji proti losářům velkou práci, stále ještě povahou svého mužstva i služby jsou méně způsobilí rozplétat složitější podvodné manipulace.

Podvodní bankéři

před několika léty byli postrach Prahy. Jejich hlavní obor byl prémiový obchod, jehož techniku přivedli k naprosté virtuositě. Dodnes se neví, s jakou kořistí vlastně opustili pole. Mnoho postižených se ani nepřihlásilo, protože nejen pošetilí poctivci byli klientelou těchto bankovních domů, ale také menší kořistníci a větší darebák napaloval často menšího. Složitá historie pražských bankéřů by si zasloužila historika. Je to již historie aspoň zatím ukončená. Když už byl nářek na bankéře příliš silný — to asi rok poté, kdy kdekdo v pražských kavárnách znal Sebestyeny a jim podobné — došel konečně k sluchu policie. Trvalo dosti dlouho, než i pak se rozkývala k pořádnému zákroku a šla pak na bankéře s takovým hlukem a tak nesystematicky, že většina a právě těch nejhorších mohla včas utéci z Prahy. Policii zůstali v rukou většinou jen menší podvodníci, kteří se spíš jen vezli s obecným proudem, než aby byli sami vynálezci metod pražské bankovní galerie. Ještě dnes si leckterí z nich kroutí svoje dlouhé měsíce trestů. Valná většina však vyvázla s pošramocenou pověstí i kapsou, protože, když začla pražská policie tažení proti pokoutním bankám, vyklízeli postižení posice s hroznými ztrátami, ale přece jen aspoň s celou kůží. Tehdy bylo velké stěhování mezi Prahou a Vídní a Amsterdamem a Lichtensteinskem. To tedy je třeba připsat pražské policii k dobru; i když nepotrestala provinilce, aspoň je rozprášila. Zásluha velmi podmíněná. Když se pak největší rozruch utišil, počali se, aspoň ti nejméně proslulí, vracet, ale v Praze se zatím značně změnilo ovzduší a nedá se tu nyní téměř nic ulovit. Ani karty, ani koberce, ani prémie. Tu a tam starožitnosti a padělané obrazy starých mistrů, ale to je příliš málo, než aby se mohla galerie pořádně uživit. Většina jejích příslušníků zůstala tedy mimo Prahu a v Teplicích vzniklo nové středisko, jemuž se sice nevede královsky, ale je tam aspoň ve větším bezpečí, než v Praze. Nutno totiž přiznat pražské policii aspoň to, že když už má Prahu od bankéřů čistou, nedovolí vyhnaným

beztrestný návrat a stále ještě paběrkuje mezi těmi nejubožejšími zbytky. Tak právě v těchto týdnech likviduje pod patronací policie jeden bankovní závod, který si dovolil trochu podezřeleji prodávat prémie a míchat de-
posita.

Mluvíme-li o podvodnících, musíme aspoň zmínkou připomenout pražskou pamětihodnost:

hysterické podvodnice.

Bylo jich několik během dvou let a dovedly vydělat ne statisíce, ale miliony nejpošetilejšími kombinacemi a předstíráním. Nejchytřejší z nich byla Marie Skálová, která si vypůjčovala statisíce na domy, patřící cizím lidem, oklamala notáře a několik advokátů a pojišťovnu a žila tak několik let. Její hysterie měla všechny znaky finanční geniality. Druhá z nich, Bínová, čili kněžna Lichtensteinová, se jí zdaleka nemohla vyrovnat nadáním, ale předčila ji drzostí. Služka, která se vydávala za princeznu, a opravdu za ni byla považována. Její oběť, úředník pražské tiskárny, ještě po rozsudku věřil v její nevinu, ačkoliv pozbyl u ní všech svých peněz a ačkoliv za přelíčení slyšel její vlastní doznání. Zde hysterie proniká zřetelně celou koncepcí podvodu — Bínová skutečně věřila vlastní povídce. Podle jejího vzoru podvádělo své okolí ještě několik ženských v Praze o více nebo o méně peněz a kolik jich podvádí do dneška lidi, skálopevně jim dosud věřící, těžko můžeme říci. Zločinná hysterie není tak výjimečná a podvod je zločin hysteriků. Rozmotat jejich výmysly je úkol víc než nepříjemný a nesnadný, zvláště proto, že policista nemusí bojovat jen o to, aby usvědčil podvodníka, ale také, aby přesvědčil podvedeného, že je obětí podvodu.

Konečně o zločinu nejtěžším:

Vražda

je vždy pro pražskou policii problém. Téměř vždy první obava komisaře je vyjádřena slovem: najdu, či nenajdu pachatele. Je jen málo případů, kdy odpověď je dána napřed. To tenkrát, je-li vražda, či v takovém případě spíše jen zabítí dohrou manželské nebo milenecké tragédie, tedy v případech, kdy osoba vrahova je při prvním výslechu či ohledání místa zjištěna. Je ostatně téměř pravidlem, že takový vrah buď skončí dříve nebo později sám sebevraždou a je nalezen mrtev nebo polomrtvý krátce po nálezů zavražděné nebo zavražděného, nebo se vrah přijde sám přihlásit strážníkovi nebo na komisařství. Staly se i případy, že policie měla vraha dřív, než věděla o zavražděné. Tak asi přede dvěma léty zavraždil cukrář milenkou, prostitutku, na Žižkově, a po několika hodinách bloudění přišel na strážnici v Bartolomějské ulici se přihlásit do vazby, ačkoliv policie ještě nevěděla, že v žižkovském pokojíku podnájemníků leží zavražděna s proříznutým hrdlem. Takový případ není ojedinělý. Protože i tyto, snadno rozluštěné vraždy figurují v policejní statistice, docházíme na papíře k příznivému procentu vypátraných vražd. Zlí jazykové tvrdí, že nebýt těchto případů, bylo by saldo policie rovno nule. Dokládají to tím, že statistika za rok 1933 ukázala, že policie vypátrala 96 procent vražd. Mezi 4 procenty nevypátraných je však vrah Vranské — původce jediného těžkého případu. A praví, že takováhle statistika je velmi pěkná věc, ale obraz bezpečnosti města nepodává. V čemž nemají nepravdu.

Již jsme naznačili, že nejsnadnější jsou vraždy z afektu, dodejme z „afektu občanského“. Hněv, žárlivost, všeho druhu rodinný rozvrat, společné sebevraždy milenců, jež jsou vždy vraždou a sebevraždou. Tady sotva uplynou dvacet čtyři hodiny mezi objevením vraždy a dopadením pachatele. Což není konec konců žádný úspěch policie. Najít vraha milenky je lehčí, než najít kasaře. Vraždy loupežné jsou horší, tady je třeba systematické práce.

Velmi často pomůže důkladné prozkoumání života a prostředí zavražděného. To dovedlo policii k vrahu rodiny Hrubých a k mnoha vrahům jiným. Není-li takové stopy, nezbyvá, než sbírat kuse výpovědi o všedních událostech, o náhodných chodcích a návštěvnících v okolí místa vraždy, což pomáhá jen někdy, má-li policie štěstí, že okolo zavražděného byli lidé pozorní, zvědavá domovnice, sousedka a podobně. A nezbytně také to, že vrah šel zabít až po mnohonásobném ohledávání své oběti. Že několik dní kroužil kolem a zkoumal zvyky i povahu místa, snaže se zabezpečit si provedení činu, ale zároveň zanecháváje na každém kroku zřetelnou stopu. Tak se na příklad přišlo na vraha učitelky Malátové. Zde pomohla domovnice, tvrdošíjně opakující svou zprávu, že viděla těsně před vraždou na místě dva čtrnáctileté kluky, ačkoliv nikdo z detektivů jí s počátku nevěřil, že by titi chlapi mohli provést zločin. Nepomohlo však toto svědectví právě při poslední vraždě ve Vršovcích, ač tady byla domovnice, jejíž paměť i všímavost ji činí téměř románovým vzorem tohoto počestného povolání. Není-li ani takový zdroj zpráv, nezbyvá, než cesta, oblíbená všemi spisovateli detektivek, ale téměř neschůdná v praxi: řeč mrtvých stop. Každý anglický detektiv s lulkou musí vypátrat vraha podle zanechaného knoflíku, nebo něčeho podobného. Náš detektiv je skromnější a pravdivější. Jistě sebere každou drobnost na místě činu a prozkoumá stopy s největší bedlivostí (i tady jsou výjimky, jak zkušenost učí). Je si však dobře vědom, že to je samo k pachateli nepřívěle. Tyto stopy podle pravidel dobré policejní praxe jsou dobré — neocenitelně dobré — jen k tomu, aby usvědčily vraha nalezeného. Náhorně: vrah zanechal na místě knoflík kabátu, utržený v zápas s obětí. Pro větší dramatickosti je zavražděná drží v zaťaté pěsti. Po zatčení podezřelého — zatčeného ovšem z důvodů zcela jiných a zatím nerozhodných — se přijde na to, že na kabátě, který mezi jeho věcmi policie najde, chybí knoflík, a je třeba nahrazen jiným, podobným. Srovnání s jinými knoflíky tohoto kabátu ovšem má ukázat, že toto je právě poslední článek řetězu, v němž se podezřelý zhroutí. Může, ale také ještě nemusí, protože nic nezaručuje, jednak, že se kabát s utrženým knoflíkem nalezne, jednak, že knoflík bude právě shodný s jinými knoflíky nalezeného kabátu.

Posuďte však sami, zda může policie v Praze hledat člověka, jemuž chybí horní knoflík u kabátu, nebo zatknout člověka jen proto, že nemá na kabátě při náhodném setkání knoflík? Jaká je tu pravděpodobnost zdaru?

U jiných druhů zločinu jsme viděli, že často policii pomáhá k vypátrání pachatele odstín jeho techniky. U vraha tato pomůcka není téměř nikdy nic platná. Pomůže jen proti řemeslnému vrahu. Normálně však není řemeslných vrahů. Kolik mají naše trestnice lidí, kteří by provedli více než jednu loupežnou vraždu? V Praze není již pamětníka podobné serie loupežných vražd. (Jsme snad všichni pamětníci serie vražd z vlnosti, byla-li Kočová, Janotová i Vranská zabita jediným vrahem, což je předpoklad, ale zdaleka ne jistota.)

Loupežná vražda je příliš nebezpečný podnik, než aby se k ní lupič odhodlal snadno. Daleko spíše vraždí zoufalý začátečník. Ten pak už obyčejně nemá příležitost vraždit znovu. Nebo se vraždí při loupeži nebo po loupeži a vražda pak není loupežná ve vlastním slova smyslu, je jen zabítím, jež má pomoci utajit předchozí loupež. I nejsurovější lupič si totiž rozmyslí a spočítá, že je obyčejně daleko lepší dát se zavřít na několik měsíců nebo nejvýš let za krádež a třeba i za loupež, než mít na krku porotu pro vraždu. Proto není loupežných vrahů. Technika ovšem může být stopou, která pomůže omezit okruh, v němž je třeba hledat vraha. Jen u některých druhů vražd však to platí. Není pochyby, že střelná rána vypadá docela stejně, ať střelil řeznický pomocník nebo universitní profesor. Ruku řeznického pomocníka lze však s jistotou pravděpodobností poznat na vraždě, provedené nožem nebo sekýrou. Lze poznat s jistotou přibližností povolání vraha u uškrcených —

podle způsobu vázání uzlu. Tím bychom však skoro měli vyčerpání i tuto pomůcku, jež je také daleko oblíbenější v románech, než v policejní praxi. Protože teorie je sice krásná věc, ale v praxi může křečící docela odborné vládnout nožem a řeznický pomocník může vraždit jiným způsobem než nožem. Bezpečně tato teorie platí jen negativně: člověka, nešikovně zapíchnutého kudlou, jistě nezabil někdo, kdo ve svém povolání píchá a krájí. To je ovšem pomoc směšně malé ceny.

Došli jsme, jak vidno k tomu, že kriminalistické teorie jsou velmi hezká věc v učebnicích a v románech, praxe policie však vede docela k jinému postupu. V daném případě: Není při vraždě ani před ní svědků, stopy na místě jsou nerozhodné, pátrání mezi příbuznými a známými negativní. Co má policie dělat nyní? Má už jen jedinou naději: že se vrah prozradí sám. Není to naděje tak neodůvodněná a mnoho vrahů, vypátranych právě pomocí věci mrtvého, je svědectvím o úspěšnosti této složité a pracné metody. Je jasno, proč: vrah, který uloupil šperky, cenné papíry a podobně, je musí prodat a často se odhodlává je prodat už v době, kdy policie zná soupis těchto věcí a rozšířila je po všech obchodnících, nedala jej však ještě novinám. Vrah tedy ještě nemá příležitost se dozvědět, co všechno policie ví a jde prodávat lup. Nebo je lup zachycen již v druhé nebo třetí ruce, policii však není těžko se dostat k původnímu prodáváči, protože kupci se ochotně exkulpují údajem o prodáváči, majíce zájem na tom, aby byli považováni za bezelstného nabyvatele. Často ovšem bezelstné jen potud, že nevěděli, že věci pocházejí od vraha, ač by se nijak nerozpakovali koupit tyto věci od zloděje. Jsou stupně nevinnosti.

Jít ovšem za lupem vrahovým je těžké, velmi těžké a ukrad-li vrah jen peníze, pak je to skoro nemožné a cesta za lupem se zvrhne ve slídění za tím, zda někdo na periferii právě okázale nehýří. Pak je ovšem podezřelý každý zloděj, který právě dal napít dvěma či třem kamarádům, a pátrání se nebezpečně větví, až končí v písku, podobně jako nedávné pátrání po vrahu vršovickém. V takové situaci se pak zrodil šibeniční vtíp, kolující po pražské policii i po periferii: detektivové si prý zpívají poslední opeřetní šlágr: já bych chtěl mít tvé foto... myslíce při tom na vraha. Čímž se praví také, že policie potřebuje v Praze velmi mnoho, aby dostala svého člověka.

Vidíme, že cesta za loupežným vrahem je někdy velmi složitá. Oč těžší a obávanější je však pátrání po úchylném vrahu, vraždícím ve scestném afektu erotickém. U všech ostatních typů vražd má policie aspoň své cui prodest. Tady sice je také prodest, ale od něho k subjektu quis je cesta, která nevede nijakými křížovatkami logiky. Jak za ním? Tady jsou největší slabiny policie, z největší části dané samou povahou zločinu, z menší části však také zavinené samou policií. Toto tvrzení je pak třeba vysvětlit. Téměř v každém kriminálním případě, a v těžším bez výjimky, se nelze obejít policií bez spolupracovníků mimo policejních. Jsou to konfidenti, rozdělení ve dva hlavní typy: konfidenty pravidelné, pravidelně placené, a konfidenty kupované za okamžité výhody či nahodilou odměnu. Obojích má policie málo. Prvních proto, že rozpočet oddělení čtvrtého je tak směšně seškrácený, že detektiv dostane na konfidenty pár korun, za které žádný konfident nebude shánět zprávy, protože mu výdělek nestačí ani na zorky. Kam s desetikorunou na konfidenta. A podstatně víc nemůže detektiv zaplatit, leda ze své vlastní hubené kapsy. Kdo má odvahu toto žádat od člověka, jehož plat se pohybuje mezi osmi sty a šestnácti sty korunami ve výjimečných případech? Druhého typu je také poměrně málo. Poskytovat výhody lze vlastně jen na útraty litery zákona. Dělá se to, protože jinak by nebylo spravedlnosti. Nelze to však dělat pravidelně. Kdysi to bývalo dosti časté a konfidenty za výhody, za přivření očí byli především majitelé nevěstinců a reglementované prostitutky. Nový zákon kromě ostatních nevýhod poškodil policii i tady. Z dřívější pevné sítě konfidentů laciných a spo-

lehlivých zbyly ubohé trosky. Zůstávají majitelé hospůdek, kde se scházejí zloději a holky, jež jsou však element nyní velmi pohyblivý a málo závislý na policii. Také je málo sil k dohledu na ně — nedávno zjistil kterýsi list s hrůzou, že celé mravnostní oddělení pražské policie má k dispozici sedm lidí včetně přednosty. Nemá-li policie dost konfidentů na zloděje, podvodníky a drobné násilníky, je zcela bez pomoci v boji proti vrahům a hlavně proti vrahům vilným. V Praze je sexuálně úchylných několik set. Totiž profesionálně úchylných, o nichž policie ví. Několik desítek je transvestitů, jako pověstná dáma s líškou, jež přichází do separace téměř při každé šťáře. Daleko větší počet těchto lidí však policii uniká, právě pro nedostatek konfidentů. Jen proto jsou tři sexuální vraždy v Praze nevypátrány. Není dosti znalosti a kontroly, nemůže být, protože není dosti sil a prostředků.

Dodatečná konfidence amatérská za mnoho nestojí. Stala se v posledních letech téměř pražským sportem, zejména díky večerníkům. Po každé vraždě dochází na Čtyrku sta dopisů, z nichž jeden je fantastičtější než druhý. Ani jeden obyčejně nepřinese podstatnou zprávu. Policie však za každým udáním musí jít a dovedeme si představit, kolik sil se vyplývá na tuto zbytečnou práci. Msta bývá nejčastějším důvodem udání, potom zvědavost, podezíravost a slavomam. Poslední velký oddíl dopisů i sdělení jde na účet hysterie. Poslední týden přinesly klasický příklad falešné konfidence ze msty: udání na hostinského, kterého vypovězení nájemníci obvinili z vraždy služky. Základní motiv byla msta, ale celá struktura výpovědi udavačky ukázala takovou míru hysterické vymyšlenosti, jaké jsme byli sotva kdy před tím svědky.

Konečně zbývá kapitola poslední.

Policie a noviny.

Až na výjimky není tento poměr dobrý. Příčiny jsou dvoustranné. Policie tají před novináři zprávy. Někdy z nutnosti, někdy ze zbytečného tajnůstkářství. Novináři naproti tomu ze všech sil a všemi, často — u některých večerníků — i prostředky nevybíravými, se zpráv zmocňují. Mnozí novináři jsou ochotni při první příležitosti se na policii a její úředníky vrhnout hlava nehlava. Někteří policejní úředníci zase naopak jsou ochotni v každém případě si najít důvod, jak ztížit novinářům práci. Není kontaktu mezi novinami a policií a také není téměř spolupráce. Jsou výjimky na obou stranách. Jsou novináři, kteří vycházejí s policií dobře, jsou k ní loyální a policisté, kteří mají správný a přátelský poměr k novinářům.

Pokusme se říci, proč je poměr tak napijatý. Začneme-li novináři, dojdeme k složité situaci: Novin je v Praze příliš mnoho a hon za solokapry v nich je vyhnán do krajnosti. Proto, aby tu či onu zprávu měl X večerník dřív než Y podvečerník vedla, jak známo, k tomu, že noviny, jež mají vycházet večer, vycházejí již v poledne, a ráno příštího dne vycházejí již odpoledne dne předchozího. Za daného stavu boje o primát na ten čas vyhrál Pražský Večer, který je na ulicích již kolem páté hodiny odpoledne, nějaké dvě hodiny po posledním odpoledníku. Nebude dlouho trvat a dosáhneme v Praze čtyřiašestihodinového náskoku, jak se o tom před lety jen vtipovalo. Není to však jen čas, o který se reportéři těchto předčasníků rvou. Jsou to především zprávy samy. Právě při poslední vršovické vraždě se ukázalo, jak daleko tento hon jde a jak reporter se nezastaví ani před tím, že předběhne skutečnost: živnostenský večerník byl prodáván po celé Praze s jednotným vyvoláváním: vrah dopaden. Vrah ovšem dopaden nebyl, když

však reporter zprávu psal, byla situace taková, že se opravdu již myslelo, že vrah bude dopaden a usvědčen v nejkratší možné době. Čilý reporter však vsadil vše na solokapra a měl jej. Vrah ovšem dopaden nebyl, stopa selhala, jako mnoho jiných před tím, a zbyla ostuda a příklad, jak daleko jde soutěž mezi večerníky.

Poslední však a zdá se že hlavní příčina tohoto úpadku večerníků v honbě za sensací je kvalita samých reporterů. Od několika let některá vydavatelstva stupňují sociální tlak na své zaměstnance a nahrazují odpovědné novináře mladíky, pracujícími za minimální odměnu, měřenou podle řádek zprávy a přijímají každou podbízející nabídku, nehledajíc záruku za mravní hodnotu uchazeče. Tito lidé pak jdou za zprávami, za sensacemi a za počtem řádek docela bezohledně a bez pravidel. Nesejde jim na ničem, mohou-li přinést sensaci. Jaký pak může být poměr mezi těmito lidmi, rekrutujícími se z nejpodivnějších vrstev ztroskotanců, a policejními úředníky? Kolikrát tito honci sensací, jejichž zpravodaji jsou domovnice, holky a i ještě méně spolehlivější dodavatelé zpráv, již pokazili policii úspěch tím, že varovali včas pronásledovaného, nevědomky sice, ale účinně. Pokud se tento stav nezmění a pokud nebudou moci na podkladě pevného zákona odborové organizace novinářů znemožnit vydavatelstvům zaměstnávání takových lidí, nebude stav pražského tisku lepší a nebude také dobrého poměru mezi tiskem a policií.

Ve velkém denním tisku však zůstávají posud odpovědní a vážní novináři, jejichž resortem je místní a policejní zpravodajství. Organizace policejní služby však i jim znemožňuje téměř bezprostřední styk s policejní prací, převádějí jej na úřední styk s policejní korespondencí. Podle úředních ustanovení nyní nemá novinář legální možnost dohovorit se přímo s referentem jinak, než prostřednictvím této instituce. I když všichni úředníci, kteří obstarávají tento styk, mají dobrou vůli informovat novináře, přece není výsledek vždy dobrý proto, že úředník, třeba je členem bezpečnostního oddělení, často referuje o případě, v němž sám nepracoval a který tedy do podrobností nezná. Jistě by stálo za pokus, umožnit opravdovým novinářům přímý styk s referenty, dovolit jim, aby v určité denní hodinu přišli přímo do bezpečnostního oddělení a mohli promluvit se všemi referenty. Jen tak by se dosáhlo osobního kontaktu obou stran. Takové řešení, o něž se již dlouho pokouší letos ustavené sdružení novinářů-reporterů, by mělo ještě řadu výhod. Protože toto sdružení má mezi svými členy jen opravdové novináře, odborově organizované a mravně i právně vyhovujícím představám o slušném novináři, měla by policie záruku, že tito lidé by se nedopustili indiskrecí v případech, kdy je zájem pátrání spjat s dočasným utajením zprávy a zároveň novináři by měli jistotu, že jim nejsou zbytečné a z policejního tajnůstkářství utajovány důležité zprávy, dokreslující obraz života města. A kromě toho by toto zařízení bylo nejlepší formou nátlaku na nesvědomitá vydavatelstva, jež zaměstnávají neodpovědné lidi, protože tento styk by takovým lidem mohl být autoritativně znemožněn a takové listy, jež je zaměstnávají, by byly zbaveny nejlepší zpravodajské příležitosti.

bt

F. BAUM, Praha XII, Španělská 10, telefon 15-72,
vychází němečtině, franštině, moderní a světové literatuře. Přípravuje ke všem zkouškám. Zvláštní konverzační kroužky pro pokročilé o 4-6 účastníků (5 Kč za 1 hodinu)

DOM

DOPISNÍ PAPÍR

DENNÍ POTŘEBY

100 listů normalisované velikosti 210×297 mm • 100 obálek 105×215 mm s vložkou z hedvábného papíru • Zvláště levný, přesto však jemný a reprezentační dopisní papír • Ve velmi vkusné krabici za Kč 38.—

KAREL KELLNER, PRAHA • VÁCLAVSKÉ N. 61 • DLOUHÁ TR. 17